

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra sociální pedagogiky

Volnočasové aktivity dětí v dětském domově

Diplomová práce

Autor: Bc. Jana Malá
Studijní program: N7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika
Vedoucí práce: PaedDr. Monika Žumárová, Ph.D.

Zadání diplomové práce

Autor: Jana Malá

Studium: P14P0547

Studijní program: N7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální pedagogika

Název diplomové práce: **Volnočasové aktivity dětí v dětském domově**

Název diplomové práce AJ: Leisure activities for children in children's home

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce se zaměřuje na analýzu volnočasových aktivit dětí ve vybraném dětském domově. V práci je charakterizován pojem volný čas, jeho funkce v životě jedince, ústavní výchova v České republice a její specifika se zaměřením na dětský domov. Cílem kvalitativního empirického šetření diplomové práce je zjištění aktuálních možností trávení volného času v dětském domově s ohledem na možné využití v budoucím životě.

ČECH, Tomáš. Výchova a volný čas 2. Brno: MSD, 2007, 215 s. ISBN 978-80-244-2654-9.
HÁJEK, Bedřich a kol. Děti, vedoucí a volný čas. Praha: Institut dětí a mládeže MŠMT, 2004. 120 s. ISBN 80-86784-06-1. PÁVKOVÁ, Jiřina, a kol. Pedagogika volného času. 3.vyd. Praha: Portál, 2002. 231 s. ISBN 80-7178-711-6.

Garantující pracoviště: Katedra sociální pedagogiky,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: PaedDr. Monika Žumárová, Ph.D.

Oponent: Mgr. Leona Stašová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 6. 11. 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením vedoucí práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Nové Pace dne

.....

Poděkování

Děkuji především vedoucí práce PaedDr. Monice Žumárové, Ph.D. za odborné vedení práce, poskytování rad, citlivý přístup a trpělivost. Zároveň děkuji všem respondentům za jejich upřímnost a ochotu při rozhovorech.

Anotace

Malá, Jana. *Volnočasové aktivity dětí v dětském domově*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2016. 70 s. Diplomová práce.

Diplomová práce se zabývá tématem volnočasových aktivit dětí v dětském domově v Semilech a ve Vrchlabí. V teoretické části diplomové práce jsou charakterizovány pojmy k dané problematice, volný čas, volnočasová aktivita, dětský domov. Dále byly popsány funkce volného času, faktory ovlivňující trávení volného času jedince, instituce nabízející volnočasové aktivity a pedagogické ovlivňování volného času. V závěru byly popsány jednotlivá vývojová období jedince, adolescence a dospělost. Praktická část práce ověřuje pomocí rozhovorů s dětmi v dětském domově, s jedinci, kteří opustili dětský domov a s pracovníky dětského domova, možnosti trávení volného času v dětském domově v Semilech a ve Vrchlabí, s ohledem na možné využití v budoucím životě. V praktické části diplomové práce je dále popsáno prostředí dětských domovů, výzkumný vzorek a jednotlivé výzkumné otázky. Výsledky výzkumného šetření jsou uvedeny v závěru diplomové práce. Rozhovor přiložen v přílohách.

Klíčová slova: volný čas, dětský domov, ústavní výchova

Annotation

MALÁ, Jana. *Leisure activities for children in children's home*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2016. 70 pp. Diploma Thesis

The diploma thesis deals with the theme of leisure activities for children in children's home in Semily and Vrchlabí. In the theoretical part there are characterized terms connected to this issues, leisure time, leisure activities, children's home. Further, there are described functions of free time, factors affecting the spending of the leisure time of individuals, institutions offering leisure activities and pedagogical influence of leisure time. At the end of this part there is described the particular development of the individual, adolescence and adulthood. The practical part of my thesis verifies possibilities of the spending of leisure activities through interviews with children in a children's home, with individuals who left the children's home and workers in the children's home in Semily and Vrchlabí, with regard to the possible use in a future life. In the practical part of there is also described the environment of children's homes, the research sample and individual research questions. Results of the research are presented at the end of the diploma thesis. The interview is included in the supplements.

Keywords: leisure time, children's home, institutional care

Obsah

ÚVOD.....	8
1 VOLNÝ ČAS	10
1.1 Vymezení pojmu volný čas	10
1.2 Funkce volného času	12
1.3 Pedagogické ovlivňování volného času.....	13
1.4 Faktory ovlivňující trávení volného času	16
1.5 Volný čas jako hodnota	19
2 VOLNOČASOVÉ AKTIVITY	21
2.1 Charakteristika volnočasových aktivit	21
2.2 Instituce pro volnočasové aktivity.....	23
3 CHARAKTERISTIKA VYBRANÝCH VĚKOVÝCH SKUPIN	25
3.1 Adolescence – období dospívání	25
3.2 Období dospělosti.....	26
4 ÚSTAVNÍ VÝCHOVA	29
4.1 Charakteristika ústavní výchovy	29
4.2 Dětský domov.....	31
5 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ.....	35
5.1 Cíle a výzkumné otázky	35
5.2 Výzkumné metody.....	37
5.3 Charakteristika výzkumného vzorku.....	38
5.4 Výsledky výzkumného šetření	48
5.5 Diskuze	56
ZÁVĚR	62
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	64
SEZNAM PŘÍLOH.....	70

Úvod

Téma diplomové práce jsem si zvolila na základě dlouhodobého zájmu a následného povolání. Již dva roky pracuji jako vychovatel v dětském domově v Semilech. Trávení volného času dětí v dětském domově je pro vychovatele jednou velkou kapitolou. U dětí, s nařízenou ústavní výchovou, je často smysluplné trávení volného času prevence před vznikem patologických jevů. Většina dětí v dětském domově v Semilech i ve Vrchlabí pochází z dysfunkčních rodin, kde docházelo k záškoláctví, zkušenostem s drogami v brzkém věku a předčasnému pohlavnímu dozrávání. Děti trávily svůj volný čas velmi pasivně, podle svého uvážení. Nejraději s partou a toulkami po městě. Proto je potřeba děti neustále pedagogicky vést a ovlivňovat jejich volný čas, aby nedocházelo k nevhodnému až rizikovému chování. Všichni vychovatelé vědí, co obnáší výchova či převýchova takového dítěte. Jak je těžké vést děti ke smysluplnému trávení volného času, nabídnout jim aktivity, které reagují na jejich individualitu a přinášejí jim užitek a zábavu.

Cílem této diplomové práce je shrnout teoretická východiska možností volnočasových aktivit dětí v dětských domovech a následným výzkumným šetřením zmapovat a analyzovat způsoby a možnosti trávení volného času v dětském domově v Semilech a ve Vrchlabí. Hlavní výzkumná otázka byla stanovena, zda děti v dětském domově mají dostatek volnočasových aktivit, které je baví a jsou pro ně přínosné i do budoucího života.

V teoretické části diplomové práce je našim úkolem charakterizovat pojem volný čas, volnočasové aktivity a pedagogické ovlivňování volného času. Součástí teorie je také rozdělení jednotlivých druhů volnočasových aktivit a charakteristika cílové skupiny, adolescentů a dospělých. Dílčím cílem praktické části diplomové práce je zmapování oblíbenosti a prospěšnosti aktivit z pohledu dětí a zaměstnanců, s ohledem na možné využití v budoucím životě. Dalším úkolem výzkumného šetření je zjistit, zda mají děti v dětském domově dostatek nabízených aktivit ve volném čase, dále také jaké činnosti děti ve volném čase preferují, jestli dokáží volný čas plnohodnotně využít, zda se jim nabídka volnočasových aktivit a zájmových kroužků jeví dostatečná a vhodná. V neposlední řadě je našim cílem zjistit, zda jedinci, kteří vyšli z dětského domova, v zájmové činnosti pokračují.

V dětských domovech bylo provedeno kvalitativní výzkumné šetření pomocí rozhovorů a kazuistik. Respondenti byli rozděleni na tři výzkumné vzorky. První vzorek tvoří děti žijící v dětském domově v Semilech a ve Vrchlabí, od 15 do 19 let, druhý vzorek zastupují zaměstnanci v jednotlivých dětských domovech a třetí výzkumný vzorek tvoří respondentky, které v současné době už nežijí v dětském domově a mají samostatný život, ve věku od 20 do 30 let. Kvalitativní metody byly zvoleny z důvodu osobního setkání a získání subjektivního názoru každého respondenta na trávení volného času v dětském domově. Mohli jsme tak získat komplexnější pohled na tuto problematiku. Při sběru dat jsme se neseťkali s žádnými problémy. Polostrukturovanost rozhovoru nám dovolila jednodušší zaznamenávání každého rozhovoru. Tyto informace byly komplexně vyhodnoceny a popsány v závěru diplomové práce.

Oblast volného času dětí v dětském domově je dobře zmapována a touto problematikou se zabývá mnoho závěrečných prací i výzkumů v České republice. Jedná se však o téma zajímavé a každý domov přináší podobnou, ale na druhou stranu specifickou, nabídku volnočasových aktivit a přístup k volnému času v dětském domově. Tato práce má za cíl získat náhled na trávení volného času ve vybraných státních dětských domovech. Ukázat vedení dětských domovů, zda jejich výchovná práce je správná, na čem případně zapracovat a nadále motivovat zaměstnance ke smysluplnému trávení volného času v jednotlivých institucích.

1 Volný čas

Volný čas v dnešní době zaujímá v životě jedince stále větší roli než v minulosti. V minulosti trávili lidé svůj volný čas ve stanovených časech po práci, dnes je pracovní čas flexibilnější a některé práce mohou být považovány za jistou formu volnočasové aktivity. (Edginton, 2006, s. 68) Smysluplné trávení volného času je důležité především pro děti a mládež, protože významně ovlivňuje jejich další rozvoj osobnosti. Volný čas je oblast, která ovlivňuje zdraví jedince, kvalitu života, pracovní výkon, ale i utváření harmonické osobnosti. Vzor smysluplného trávení volného času děti získávají především v rodině.

1.1 Vymezení pojmu volný čas

Pojem volný čas je velmi subjektivní. Pro každého znamená volný, ale i čas, něco jiného. Volný čas lidé tráví odlišně, dle vlastních potřeb a dle svobodné volby. Někteří jedinci jej využívají k odpočinku a relaxaci, jiní zas k rozvoji osobnosti.

„Volný čas je čas, kdy člověk nevykonává činnosti pod tlakem závazků, jež vyplývají z jeho sociálních rolí, zvláště z dělby práce a nutnosti zachovat a rozvíjet svůj život. Někdy se vymezuje jako čas, který zbývá pro splnění pracovních i nepracovních povinností.“ (Hofbauer, 2004, s. 13)

V pedagogickém slovníku (Průcha, Walterová, Mareš, 2013, s. 341) můžeme najít interpretaci, že volný čas je doba, kdy jedinec se svým časem nakládá podle svého uvážení a je to čas, kdy jedinec má splněné všechny povinnosti v oblasti práce, rodiny, domácnosti. V tomto čase činnosti děláme dobrovolně a rádi a přináší nám pocit uspokojení. Němec (2002, s. 17) prezentuje svůj výklad volného času jako čas, v němž si jedinec svobodně volí a dělá činnosti, které mu přináší potěšení, odpočinek i zábavu, ale i rozvíjí jeho schopnosti. Je to čas, kdy je člověk sám sebou.

Hájek, Hofbauer, Pávková (2008, s. 10–13) zjednodušeně rozdělují čas pracovní, vázaný a volný. V pracovním čase jedinec navštěvuje školu a pracovní proces, čas vázaný zahrnuje biofyzilogické potřeby jako je spánek, jídlo, osobní hygienu, chod rodiny a další mimopracovní povinnosti. Volný čas je pak dobou po splnění všech těchto povinností, který má jedinec k dispozici pro vlastní seberealizaci. Jedná se o odpočinek, zájmovou činnost, dobrovolné vzdělávání, veřejně prospěšnou dobrovolnou činnost, zábavu i rekreaci.

Autoři také uvádí i čas polovolný, kde se provozují činnosti v čase povinném ale i vázaném. Jedná se o aktivity jako je kutilství, zahradničení, ruční práce.

Žumárová (2009, s. 738–740) uvádí, že volný čas je společenským produktem v každé společnosti a je význačnou hodnotou. Aktivity, které jedinec dělá ve volném čase, tvoří základ životního stylu jedince i sociálních skupin. Volný čas jako pojem můžeme chápat v pozitivním či negativním smyslu. Volný čas jako negativní pojem znamená čas zbývající z celkového denního průběhu, který zůstal po pracovních, studijních a jiných povinnostech a po uspokojení základních fyziologických potřeb. V pozitivním smyslu je chápán jako časový prostor, který jedinec může využít svobodně pro aktivity, které ho baví, do kterých ho nikdo nenutí a bez jakýchkoliv povinností. (Vážanský a Smékal, 1995, s. 21–28)

Volný čas byl odjakživa součástí každé společnosti. S postupem času se však jeho pojetí a především trávení změnilo. Při komplexním pojetí volného času musíme brát v úvahu souvislosti a sociální vazby jedince, zejména společenské podmínky, přístupy dětí a mládeže, ale i různorodost výchovně sociálního prostředí, v nichž děti uskutečňují svůj volný čas. (Hofbauer, 2004, s. 9–10)

V odborných pramenech můžeme najít velké množství vymezení pojmu volný čas. Každý autor má na tento pojem jiný názor. Společnou myšlenkou všech názorů je však to, že volný čas je doba po splnění všech pracovních i nepracovních povinností, kdy jedinec má čas pouze na sebe a své dobrovolné aktivity.

Současným problémem dětí a mladistvých v jejich životě je nuda. To souvisí právě s dobou, ve které žijeme. Děti, ale i dospělí mají čím dál více volného času, jelikož jim ubývá povinností, které musí plnit. Dnešní doba nám usnadňuje každodenní činnosti. Méně času trávíme vařením, úklidem či mytím nádobí. Proto je důležité se zaměřit na volnočasové aktivity, aby děti a mládež nesledovali televizní pořady nebo naseděli u počítače a lépe vyplnili svůj volný čas. Jako jde dopředu usnadnění prací v domácnostech, rozvíjí se i nabídka volnočasových aktivit pro děti a mládež. Z toho vyplývá, že v dnešní době by mělo být smysluplné využití volného času a věnování se zájmovým činnostem součástí života každého z nás.

V dětských domovech žijí jedinci různých věkových kategorií a pro každého má volný čas jinou funkci. Proto jsou v následující kapitole rozebrány jednotlivé funkce volného času.

1.2 Funkce volného času

Jak už bylo zmíněno, volný čas má v životě jedince významné místo. A tak by měl volný čas plnit mnoho funkcí. Na tyto funkce můžeme nahlížet ze dvou rovin, a to funkce pro společnost a na druhé straně pro samotného jedince (Knotová, 2011, s. 32).

Hofbauer (2004, s. 13–14) uvádí za hlavní funkce volného času **odpočinek** (regenerace pracovní síly), **rozvoj osobnosti** a také **zábavu**.

Autor také uvádí dělení funkcí volného času dle Rogera Sue, který popisuje funkci terapeutickou (zahrnuje zdravotní hledisko, smyslový rozvoj a prevenci chorob), ekonomickou (uplatnění jedince v profesní činnosti, výdaje účastníka na aktivity ve volném čase), sociální (socializace ve společnosti, příslušnost k sociální skupině) a funkci psychologickou (uvolnění a zábava).

Vážanský, Smékal (1995, s. 30–31) popisuje komplexní pojetí funkcí a možností volného času dle Opaschowskioho, který za hlavní funkce volného času považuje:

- rekreaci neboli uvolnění (zotavení a nabrání sil, zbavení se zátěže, psychické uvolnění, odpočinek a spánek);
- kompenzaci (odstranění frustrací, potřeba rozptýlení, nic neděláním, vědomé užívání života);
- výchovu a vzdělávání (potřeba poznání, výměna rolí);
- integraci do společnosti (potřeba kolektivního vztahu, hledání emocionální jistoty, uznání, sociální učení ve skupině);
- komunikaci (potřeba kontaktu, empatie a lásky);
- participaci na společenském vývoji (spoluúčast na společenském životě);
- hledání smyslu života;
- kulturní rozvoj osobnosti (účast na kulturním životě, rozvoj nadání, tvůrčí uplatnění, vyjádření fantazie).

Základní dělení funkcí volného času, které můžeme najít v odborných publikacích i učebnicích u nás, uvádí Pávková a kol. (2008, s. 39–42):

- **Výchovně vzdělávací funkce** - tato funkce je jednou z nejdůležitějších, kterou se snaží instituce plnit. Jedná se o rozvíjení schopností, kultivaci dětí, uspokojení jejich potřeb, formování postojů a morálních vlastností, což vede jedince k celoživotnímu vzdělávání. Všechny tyto dovednosti a postoje získávají děti a mládež prostřednictvím zájmových činností.

- **Zdravotní funkce** - spočívá především v usměrňování režimu dne. Střídání aktivit během dne, zaměření se na tělesné a duševní činnosti, na odpočinek a relaxaci apod. Důležitou součástí je pobyt na čerstvém vzduchu (sportovní aktivity, pohybové hry), který kompenzuje dlouhé sezení ve škole. Dalším prvkem této oblasti je vést děti ke správné životosprávě a ke správnému dodržování hygienických návyků.
- **Sociální funkce** - součástí této funkce je nácvik komunikace, rozvoj sociálních kompetencí, nácvik společenského chování apod. Zařízení se snaží pomocí této funkce především vyrovnat materiální i psychologické rozdíly u dětí a snaží se utvářet mezi dětmi žádoucí sociální vztahy.
- **Preventivní funkce** - zaměřuje se především na předcházení sociálně patologickým jevům u dětí a mládeže. Především pomocí primární, sekundární a terciální prevence. Zaměřuje se na prevenci drogové závislosti, kriminality, virtuálních drog, záškoláctví, šikany, rasismu apod.

Každé výchovné působení musí být celistvé a individuální. Důležité je, poskytnout jedinci bezpečné místo a pomoci mu v utváření své vlastní identity, s osvojováním si sociálních rolí a pomoc jedinci zapojit se do skupiny vrstevníků. (Pávková, Pavlíková, Hrdličková, 2008, s. 42)

Za hlavní funkci volného času považují především rekreaci, uvolnění po splnění všech povinností, ale také funkci preventivní a výchovnou. Aby mohly být některé funkce volného času naplněny, je potřeba volný čas korigovat a pedagogicky ovlivňovat.

1.3 Pedagogické ovlivňování volného času

„Disponovat volným časem dítěte pokládají za samozřejmé ti, kteří o ně pečují, a to jak z hlediska materiálního, tak duchovního. Matka dovoluje dítěti se bavit se hrou, která je pro ně zároveň i učením, otec vede dítě k rozmanitým činnostem, které ovšem musí odpovídat jeho věku a schopnostem. Později disponuje volným časem dítěte – školáka učitel, který mu ukládá úkoly i mimo vyučování. Postupně u dítěte vznikají zájmy, které se pokouší realizovat samo v čase, jenž mu zbývá po splnění povinností.“ (Řehořková, 1996, s. 12)

Problém nastává u dětí v dětském domově, které často nemohou rozvíjet své zájmy, jelikož jim nebyly předány tyto základy. Proto je velmi důležité se zaměřit na pomoc vychovatele při výběru volnočasových aktivit u těchto dětí.

Na tuto skutečnost se zaměřuje i Pávková (2008, s. 13) která zmiňuje, že je žádoucí pedagogické ovlivňování volného času, jelikož děti nemají dostatek zkušeností, nedovedou se orientovat v zájmových činnostech, a proto potřebují citlivé, nenásilné vedení. Důležitou součástí ovlivňování volného času dětí je pak nabízet jim přitažlivé, pestré a zábavné činnosti. Míra ovlivňování volného času s vyšším věkem dětí a jejich mentální vyspělostí klesá. Vychovatelé mají těžkou úlohu naučit děti vhodně se rozhodovat o trávení jejich volného času a naučit se ho plánovat.

Spojitosť mezi výchovou a volným časem můžeme rozdělit do tří oblastí. Hájek, Hofbauer, Pávková (2008, s. 69) uvádí výchovu pro volný čas, která zahrnuje utváření a rozvíjení schopností, dovedností, motivace a kompetence pro vhodné využití volného času, dále výchovu ve volném čase, kam patří čas mimoškolní, mimopracovní a čas o kterém může jedinec sám rozhodovat, a kde probíhá dobrovolné výchovné působení a poslední skupinou je výchova prostřednictvím volného času kam řadíme aktivity ve volném čase, ale i institucionální působení prostřednictvím zařízení.

Výchova ve volném čase probíhá prostřednictvím různorodých aktivit, které mají plnit zábavný, odpočinkový, společenský charakter. Obsah aktivit je proměnlivý dle potřeb a zájmů účastníků. Tato výchova také probíhá v různém prostředí a v nestandardních podmínkách. (Knotová, 2001, s. 216)

Hofbauer (2004, s. 18) popisuje, že posláním pedagogiky volného času je analyzovat dosavadní vývoj uvedených oblastí, ale i uschopňovat děti a mládež k tomu, aby si za pomoci dospělých a později samostatně uměli vhodně zvolit aktivity tak, aby byli ve prospěch jich samých, jejich sociálnímu okolí i společnosti. V souvislosti s pedagogickým ovlivňováním volného času zmiňuje pojem výchova mimo vyučování. Tuto výchovu popisuje jako aktivity, které probíhají mimo povinné vyučování, probíhají převážně ve volném čase, bezprostředně mimo rodinu a jsou institucionálně zajištěny. Dále doplňuje, že výchova mimo vyučování zahrnuje i například přípravu na školu, upevňování hygienický a kulturních návyků.

Každá výchova, i ta mimo vyučování má své požadavky, funkce, ale i principy, za kterých by měla být realizována. Tyto funkce jsou běžné pro zařízení pro volný čas, jako jsou domovy mládeže a další spolky, ale většinu z těchto funkcí by měl při poskytování volnočasových aktivit plnit i dětský domov.

Principy zmiňují například Hájek, Hofbauer, Pávková (2008, s. 78–81), kteří mezi tyto požadavky na výchovu mimo vyučování řadí:

- **Požadavek pedagogického ovlivňování volného času** chápeme jako citlivé vedení dětí a mládeže při volnočasových aktivitách. Pedagog ovlivňuje prostředí, způsob i motivaci k aktivitě.
- Rozvoj osobnosti dítěte je ukotveno v **požadavku jednoty a specifičnosti**.
- **Dobrovolnost a aktivita**. Jedná se o velmi podstatný článek práce s dětmi. I přesto, že v této situaci je dobrovolnost relativní, pedagog, vychovatel se snaží alespoň navodit situaci tak, aby děti aktivitu brali dobrovolně a podíleli se na všech částech aktivity. To obnáší znalost a respektování potřeb cílové skupiny.
- **Požadavek seberealizace** zahrnuje uplatnění individuálních vloh a představ všech účastníků aktivity. Mimo vyučování tak může být úspěšné i dítě, které není úspěšné ve škole.
- *„**Požadavek pestrosti a přitažlivosti** se týká obsahu, metod i forem práce, jejich střídání. Předpokládá také rovnováhu mezi organizovanými a spontánními činnostmi a respektování individuálních zájmů a potřeb.“*
- Dalším požadavkem je **zajímavost a zájmovost**. Nabízené činnosti by měli odpovídat věku, pohlaví i zájmu dítěte. Měly by být pestré a rozvíjet, prohlubovat a kultivovat zájmy. Pedagog by měl být mimo jiné na jedince citlivý a snažit se o pozitivní emocionální prožitek.
- **Požadavek orientace na sociální kontakt** úzce souvisí s komunikační funkcí volného času dle Opaschowskiho. Je důležité, aby každý jedinec byl ve skupině přijímán a aktivity probíhaly v interakci s druhými lidmi nebo dokonce s přáteli.
- V dnešní době je stále aktuální **požadavek efektivity**. Tento princip je založen na tom, aby při aktivitách bylo správných cílů dosahováno správnými prostředky, racionálně a hospodárně.
- Posledním principem či požadavkem na výchovu mimo vyučování je **kvalita a evaluace**. *„Každý pedagog a zařízení se musí pravidelně zamýšlet, zda se jim daří dosahovat svých cílů (vnitřní evaluace), a jsou schopni prokázat výsledky své činnosti a hospodárné využívání zdrojů i navenek (vnější evaluace)“*.

Výchova mimo vyučování v dětských domovech je podstatnou součástí výchovy v těchto zařízeních. Dětský domov by měl dětem poskytnout prostor pro odpočinek, zábavu, rozvoj zájmů i sportovní aktivity. To vše domov nabízí skrze hromadných organizovaných či náhodných činností, ale i pomocí individuálních aktivit. Aktivity jsou nabízené jak v dětském domově, tak mimo něj v domově mládeže, ve škole a v dalších institucích, které mají vliv na jejich socializaci. (Bendl, 2015, s. 135–138)

Pedagogické ovlivňování volného času jako citlivé vedení vychovávaného je pro jedince prospěšné, pokud je správně realizováno. Jako zásadní princip pedagogického ovlivňování vidím v individualitě k vychovávanému, v pestrosti nabízených aktivit a v seberealizaci jedince. Pedagog, vychovatel se může snažit vést jedince ke správnému využití volného času, ale i přesto je zde několik faktorů, které jedince mohou více či méně ovlivňovat.

1.4 Faktory ovlivňující trávení volného času

Způsob trávení volného času závisí na mnoha faktorech. Faktory, které ovlivňují trávení volného času jedince, se mění s jeho mentální vyspělostí. Samotné faktory můžeme rozdělit na vnější a vnitřní. V období dětství a dospívání jsou důležité faktory vnější, mezi které řadíme především rodinu, školu, vrstevníky a média. V dospělosti jsou pak důležité faktory vnitřní, kam patří věk, pohlaví, fyzická i psychická kondice i zaměstnání. (Spousta, 2007, s. 47–52; Janiš, 2009, s. 19–21)

Rodina jako primární socializační skupina zastupuje největší pozici při ovlivňování dítěte, i ve volném čase. Rodina ovlivňuje dítě především prostřednictvím životního způsobu rodiny a svými postoji k mimo rodinným aktivitám dětí. Životní způsob rodiny zahrnuje vztah k práci, k majetku, k lidem, i k volnému času. Hodnotová orientace a aktivity z ní vyplývající výrazně ovlivňují hodnotovou orientaci dětí a jejich činnosti. Součástí životního způsobu rodiny je i rodinné prostředí, které dítě neméně významně ovlivňuje při jeho aktivitách. Rodinné prostředí zahrnuje materiální faktory (materiální podmínky pro volnočasové aktivity, pro přípravu dětí do školy), psychologické podmínky (stabilita rodiny, struktura rodiny) a kulturní stránku rodinného prostředí (hodnotová orientace, vzdělání rodičů). (Spousta, 1997, s. 109–111)

Je také důležité jaký čas věnují rodiče dětem ve volném čase, aktivní přístup k aktivitám a podobně. Je důležité, aby rodiče reagovali na potřeby a individuální zájmy dětí, aby se je snažili podporovat v aktivitách nad rámec rodiny. V současnosti je v naší společnosti problém, že rodiče vykazují nezájem o to, jak jejich děti volný čas tráví. (Hofbauer, 2004, s. 62)

„Rodiče jsou svým chováním vzorem, ať již pozitivním nebo negativním. Rodiny, které dobře neplní svou výchovnou funkci, se velmi často vyznačují nezájmem o to, jak dítě tráví svůj volný čas.“ Absence citů, pocit nudy, mohou vychovat jedince, který najde své místo v sociálně závadném prostředí. (Žumárová, 2004, s. 81) *„Funkční rodina si musí udržet alespoň nějaké společenské činnosti ve volném čase, jichž se účastní všichni nebo alespoň někteří členové rodiny. Otázka „Jak trávíte víkendy?“ je nejrychlejší cestou ke zjištění funkčnosti.“* (Matoušek, 2003, s. 70)

Škola - posláním školy je především poskytnout příslušný stupeň vzdělání. Školy se však zaměřují i na výchovu mimo vyučování. Nejužitečnější je propojení vzdělání se zájmovou činností. To v dětech vzbuzuje větší zájem o vyučovací předmět. Pozitivní výsledky v zájmové činnosti se pak mohou odrážet v pozitivních výsledcích ve škole. Například cizí jazyky, tělovýchova a přírodovědné předměty žákům nabízí zúčastnit se soutěží a odborných seminářů ve volném čase. V oblasti volného času má škola možnost nabídnout žákům rozmanité mimoškolní aktivity. Besídky, plesy, soutěže, výstavy, výlety a další akce mohou pozitivně přispívat k lepším vztahům mezi žáky a učiteli. Učitel pak může být dobrým vzorem v plnění povinností, ale i v trávení volného času. Škola také vystupuje jako koordinátor volnočasových aktivit. Získává informace o tom, jak děti tráví svůj volný čas, ale i zprostředkovává nabízené aktivity například nestátními neziskovými organizacemi. Má za úkol správně a dobře informovat žáky o aktivitách v jejich regionu a tím je vést ke kvalitnímu využití volného času. V neposlední řadě zde figurují základní umělecké a jazykové školy, které výrazně ovlivňují volný čas dětí. (Bendl, 2015, s. 130–145)

Prostředí jako souhrn environmentálních, geografických, sociálních faktorů, které mohou přímo či nepřímo ovlivňovat jedince. Prostředí je jakýsi prostor, v kterém se vykytují jevy a předměty kolem jedince, nezávisle na jeho vědomí. Tento prostor, který utváří životní podmínky, nazýváme životní prostředí. Každý jedinec tedy žije ve svém životním prostředí, které je ovlivňováno několika činiteli. Tito činitelé, ať už materiální či naopak, do jisté míry každého jedince ovlivňují.

Míra ovlivnění jedince také záleží na velikosti tohoto prostředí. Můžeme ho rozdělit na makroprostředí (celá společnost), regionální prostředí, lokální prostředí (například obec, městská část) a mikroprostředí jako bezprostřední prostor, v němž jedinec žije. Nejzásadnější vliv má pak zpravidla na jedince mikroprostředí, které působí intenzivně a bezprostředně. (Kraus, 2008, s. 66–70)

Vrstevnícké skupiny - především díky dynamice jsou tyto skupiny hlavně v období adolescence nezastupitelným činitelem. Na začátku vývojového období se adolescenti snaží vybudovat vlastní postavení v rodině, posléze už se snaží vydobýt své místo v partě. (Kroger, 2007, s. 33–88) Adolescentní jedinec se odpoutává od své biologické rodiny a nachází smysl života v těchto skupinách. S přáteli nebo vrstevníky tráví nejvíce svého volného času. Jedinec má potřebu tzv. skupinové identity, potřebuje být přijímán a tak i on přijímá skupinová pravidla, formy chování, náplň volného času aj. Přijetím do skupiny také adolescent ztrácí individuální zodpovědnost a zvyšuje si pocit sebevědomí. Přijetí pravidel i chování skupiny může vést ke zdravému vývoji jedince, ale i naopak k rizikovému chování. Mladí lidé často preferují právě kamarády a omezují své aktivity, které provozovali doposud. Těžce se motivují k aktivitě a udržení jiného zájmu. (Pávková, Pavlíková, Hrdličková, 2008, s. 34; Vágnerová, 2005, s. 371–380)

Média a komunikace jsou v současné době stále významnější součástí volného času dětí a mládeže. Hromadné sdělovací prostředky ovlivňují velké skupiny lidí a mají vliv na jejich hodnoty i trávení volného času. Komunikace prostřednictvím internetu je každodenní součástí dnešní mládeže. Možnost využívat komunikační prostředky se dětem nabízí vlastně už v předškolním věku. „*Prostřednictvím médií děti a mladí lidé získávají informace o světě dospělých i vrstevnících, uspokojují a rozvíjejí svoje zájmy, inspirují se pro nové způsoby oddechu a zábavy, prožívají chvíle napětí, dobrodružství nebo radosti, dosáhnou-li stanoveného cíle, a někdy se na mediální tvorbě sami podílejí.*“ (Hofbauer, 2004, s. 129) Média mají vliv na jedince v pozitivním i negativním smyslu. Učí děti a mladé lidi vyjadřovat svůj názor, ale i vytváří jejich budoucí profesní zaměření (programátoři, novináři) a technickou zručnost v oblasti počítače a internetu. Média jsou v dnešní době razantně rozdělována na tištěná a elektronická. Elektronická média převažují a jsou významnou součástí informačního a komunikačního procesu.

Média a komunikační kanály mají také svoji negativní stránku. Tyto vlivy vznikají v širším kontextu společnosti, ve volném čase nebo v samotných médiích. Jedním z negativních vlivů medií je časová náročnost, virtuální svět a komunikace mimo realitu. (Hofbauer, 2004, s. 136)

Výše zmíněné faktory každého jedince více či méně ovlivňují při volbě volnočasové aktivity. Záleží na rodině, škole, ale i médiích, jaké hodnoty jedinci předávají. Kraus ve svých výzkumem potvrzuje, že dochází k nárůstu volného času dětí a mládeže až na 42 hodin týdně. Tento čas je individuální, záleží na místě bydliště, domácích i školních povinnostech. Nárůst volného času dětí je velký a je proto důležité, vést děti k volnočasovým aktivitám už od dětství a zahrnout smysluplné trávení volného času k jejich životním hodnotám. Možným důvodem, proč jedinec nemůže i přesto provozovat volnočasové aktivity pak může být nedostatečná nabídka volnočasových aktivit anebo fakt, že jedinec se nedokáže v nabídce volnočasových aktivit orientovat a tyto aktivity neumí využít. (Kraus, 2006, s. 51)

1.5 Volný čas jako hodnota

Volný čas úzce souvisí s naším životním stylem a hodnotami, které uznáváme. Pávková (2008, s. 29–30) uvádí, že životní styl zahrnuje hodnotovou orientaci jedince, ale i způsoby jeho chování, kterým ovlivňuje materiální i sociální podmínky v jeho životě. Každý jedinec má svůj žebříček hodnot, který si utváří v průběhu jeho socializace. Základní návyky a postoje k využití volného času si jedinec přináší z původní rodiny. Každá rodina tráví svůj volný čas odlišně a přikládá volnému času odlišnou hodnotu.

Volný čas tak figuruje v životě jedince jako hodnota. Hodnota pro některé významná, a pro některé naopak. Jsou lidé, kteří dokáží svůj volný čas trávit smysluplně a dokáží si na něj vyčlenit určitou dobu, ale jsou lidé, kteří nepovažují volný čas za důležitý a mají jiné hodnoty, jako je práce, škola, peníze apod. Aktivity ve volném čase jsou však důležitou součástí našeho života, kdy mimo jiné pomáhají jedinci odpočinout si od každodenního stresu.

Právě volný čas může být využit při formování životního stylu dítěte. V dětském věku se jedinci zajímají o velkou škálu aktivit a proto by rodič, dospělý měl vést jedince ke správným aktivitám, které budou mít vliv na zdravý životní způsob.

V prvních letech života má největší úlohu rodič, který se snaží dítě naučit správně si vybrat aktivity, a nastavit množství aktivit pro dítě, tak aby ho to nijak neohrožovalo a neomezovalo. Rodič by měl svým dětem nenásilně předat své zájmy a koníčky a pomoci mu rozšiřovat aktivity, které naopak baví dítě. (Žumárová, 2001, s. 155–160)

Výchova ke zdravému životnímu stylu je stejně důležitá jako pedagogické ovlivňování volného času a úzce spolu souvisí. Cílem působení rodiny, pedagoga či vychovatele by pak mělo být vychovat jedince, který dokáže se svým volným časem hospodařit, má volný čas ve svém hodnotovém žebříčku, má mnohostranné zájmy a je to jedinec aktivní, který dokáže vynaložit úsilí pro určité činnosti. (Pávková a kol., 2008, s. 31)

V naší společnosti existují lidé a rodiny, kteří upřednostňují volný čas před zaměstnáním a naopak. Záleží jenom na jejich životním stylu. Pracovně orientovaný životní styl rodiny bere zaměstnání jako hlavní smysl života. Volný čas je na okraji a je chápán jako zbytková aktivita. Hedonistický životní styl se vyznačuje tím, že hlavním smyslem života je rodina, soukromí a volný čas trávený v rodině. Práce je nutná pro život a užívání volného času. Celistvý životní styl se snaží oddělit zaměstnání od volného času. Obě aktivity jsou krajní mez, kterou rodina prožívá intenzivně a odděleně, tudíž lze tyto činnosti prožívat smysluplně, ale ne vždy s radostí. Do budoucna se také pravděpodobně rozvine volnočasově kulturní životní styl, kde volný čas ovlivní i čas pracovní a volnočasové aktivity nabydou hodnot. (Vážanský, Smékal, 1995, s. 42–44)

Dnešní doba ukazuje, že lidé jsou schopni v běhu života měnit své postoje a hodnoty. Ve volném čase se zaměřují na sebe, na realizaci svých zájmů a s oblibou se věnují profesnímu vzdělávání. S hodnotami jedince i rodiny souvisí nabídka volnočasových aktivit, které jedinec či rodina vyhledává. I v dětských domovech je možnost výběru ze široké nabídky volnočasových aktivit, které jsou vhodné pro mladší či starší věkovou kategorii dětí.

2 Volnočasové aktivity

Volnočasové aktivity jsou takové, kterým se jedinec věnuje ve svém volném čase, po splnění všech svých povinností, kdy dělá činnosti, dle svých potřeb a zájmů. Jak již bylo zmíněno, trávení volného času ovlivňuje několik faktorů. Děti v dětských domovech jsou specifickou skupinou, která je při výběru volnočasových aktivit těmito faktory ovlivněna také. V jejich případě jde především o čas, ale i o vnitřní předpisy ústavního zařízení. Každé dítě v dětském domově pochází z jiné rodiny, z jiného prostředí, tudíž uznává i jiné hodnoty, zvyky a má rozdílné požadavky na trávení volného času. Těmto dětem se vychovatelé snaží nabídnout co nejrozmanitější aktivity pro trávení volného času v domově, tak i mimo něj.

2.1 Charakteristika volnočasových aktivit

Volnočasové aktivity bývají z provozních a organizačních důvodů rozděleny do různých kategorií. Šerák (2009, s. 28) rozděluje volnočasové aktivity do tří kategorií. První kategorií jsou aktivity odpočinkové (činnosti klidné, pohybové i psychicky nenáročné), druhou kategorií jsou činnosti rekreační, kam řadíme typicky pohybové aktivity. Poslední kategorií jsou činnosti zájmové, kam patří aktivity rozvíjející a uspokojující naše potřeby a zájmy.

Podrobnější rozdělení volnočasových aktivit uvádí Hájek, Hofbauer, Pávková (2008, s. 169), kteří rozdělují druhy aktivity na:

- **Rukodělné činnosti** se zaměřují na rozvoj manuální zručnosti, osvojení si pracovních postupů, ale i na vyšívání a představivost.
- **Technické činnosti** úzce souvisí s rukodělnými a především rozvíjí technickou představivost. Zahrnují například stavění konstrukcí lodí, draků, kola, zvládnání obsluhy strojů, přístrojů i nástrojů.
- **Přírodovědná zájmová činnost** se zaměřuje na vztah k přírodě a její ochraně (rybáři, chovatelé apod.).

- **Estetickov ýchovné činnosti** se snaží v dětech rozvíjet představivost, kreativitu, vztah k estetickým hodnotám. Do této kategorie řadíme literaturu (čtení, recitace, vlastní tvorba), výtvarné dílny, hudební dílny, tanec, tvorba vlastního filmu, reklamy, divadelní představení a fotografování.
- **Tělov ýchova a sport** přispívá k rozvoji fyzické odolnosti, snaží se budovat odolnost vůči stresu. Mezi tyto pohybové aktivity patří sporty v přírodě (horolezectví, běh, lyžování, plavání, cyklistika, jezdectví, bruslení, hokej, turistika, procházky, cvičení v přírodě, hry v přírodě a zálesácká praxe).
- **Společenskov ědní zájmov á činnost** učí žáky jazykům, historii a tradicím.
- **PC** jako zájmov á činnost učí děti počítačovým dovednostem i logickému uvažování. Jedná se o hraní her, ale i programování, vyhledávání na internetu, mediální tvorbu aj.

Hanuš, Chytilová (2009, s. 111–113) doplňují rozdělení oblastí volnočasových aktivity o aktivity:

- **Sociálně psychologické aktivity**, které prostřednictvím testů všeobecných znalostí, strategických her a hraním různých rolí napomáhají k rozvoji tvořivosti a komunikace (argumenty, diskuze).
- **Společenské aktivity** zapojují jedince do společnosti pomocí společenských her, happeningů, slavnostních rituálů i deskových her.
- **Kognitivní aktivity** se zaměřují na rozvíjení dovedností jedince, jako je pozorování, monitoring, objevování, srovnávání, realizace projektů aj.

Další neméně důležité rozdělení není sice uvedeno v odborných publikacích, ale jedná se o rozdělení volnočasových aktivit na vhodné a nevhodné. I přesto, že je to velmi individuální záležitost, za vhodné (dobré) aktivity považujeme především ty, které rozvíjí jedincovu osobnost, které ho připravují na samostatný život, učí ho novým věcem, dovednostem a znalostem.

Za nevhodné (špatné) aktivity považujeme ty, které jedince nerozvíjí, jsou negativně hodnoceny společností, vedou k porušování norem společnosti a učí jedince patologickému chování.

Pro tuto diplomovou práci jsou důležité volnočasové aktivity rukodělné (vedení dětí k pracovním návykům a manuální zručnosti), společenské, tělovýchovné, sportovní a přírodovědné. Domníváme se, že právě tyto volnočasové aktivity jsou nejvíce zastoupené a vykonávané v rámci dětského domova. Jednotlivé volnočasové aktivity jsou nabízeny dětským domovem, ale i dalšími institucemi, kam děti mohou docházet ve svém volném čase.

2.2 Instituce pro volnočasové aktivity

Výchova mimo vyučování nebo také výchova ve volném čase probíhá v různých institucích (Němec, 2002, s. 21–22):

Školní družiny, kam dochází děti mladšího školního věku na prvním stupni základní školy. Družiny zajišťují především funkci sociální, kdy poskytují dětem zázemí v době, kdy rodiče jsou v zaměstnání. Školní družiny jsou nejčastěji využívány mladšími dětmi. V rámci školních družin se děti připravují i na další den, plní své školní povinnosti, píšou úkoly, ale také se věnují volnočasovým aktivitám, například pobytu venku, rukodělné činnosti, hudební výchově, hře na hudební nástroj apod. Pokud školní družiny aktivity nenabízejí, mohou děti po skončení vyučování navštěvovat domov dětí a mládeže.

Domov dětí a mládeže, je instituce zaměřující se na specializované volnočasové aktivity pod pedagogickým vedením. Organizují různé kroužky, kluby, soubory, ale také dětské tábory, lyžařské zájezdy apod. Významným úkolem tohoto zařízení je zajistit efektivní využívání volného času dětí.

Adolescenti a mládež staršího věku, kteří studují na středních školách mimo své bydliště, mohou využít ubytování v domovech mládeže, ale i širokou nabídku volnočasových aktivit pod vedením vychovatelů.

Domovy mládeže jsou ubytovacím zařízením pro středoškolskou mládež, kde je v zájmu vychovatelů zajistit řádné studium mládeže, ale i vedení jednotlivých činností ve volném čase. Vychovatelé nabízí jedincům společenské akce, výlety a různá společenská setkání.

Pro děti od 5 let až po dospělé jedince, kteří mají vyhraněné zájmy, nadání i talent jsou pak vhodné základní umělecké školy, kde je jedincům poskytnuta individuální výuka.

Základní umělecké školy zahrnujeme do oblasti zájmového vzdělávání. Jsou určeny jedincům, kteří se chtějí zaměřit na obory hudební, hudebně pohybové, literárně dramatické a výtvarné.

Dalšími subjekty poskytujícími zájmové aktivity jsou například **církev, jazykové školy a různá občanská sdružení**.

Dlouholetou tradici v oblasti volného času dětí, mládeže i dospělých mají organizace **Junák, Pionýr, Sokol** a další. Posláním Junáka je působit na děti i dospělé a vést je k mravní, duchovní a tělesné zdatnosti. Skaut podporuje vlastenectví a vede jedince k plnění povinností k blízkým, společnosti i k vlasti. Aktivity jsou zaměřené především na turistiku, pobyt venku a učí jedince praktickým dovednostem. Pionýr jako dobrovolné a demokratické sdružení dětí, mládeže a dospělých nabízí celoroční aktivity, letní tábory a další setkání. V oblasti tělovýchovy a sportu má nejdelší tradici organizace Sokol. Tato organizace nabízí tělovýchovné aktivity pro děti, mládež, ale i dospělé a seniory. (Zajíc, 2008)

Také děti v dětských domovech mohou smysluplně trávit svůj volný čas. **Dětské domovy** jako zařízení ústavní výchovy, patří do institucí zajišťujících výchovu mimo vyučování. Dětský domov dbá na hodnotné využívání volného času a rozvíjení zájmů dětí. Dětský domov se snaží zajistit dětem stejné podmínky trávení volného času jako dětem žijících v rodinách.

3 Charakteristika vybraných věkových skupin

Volným časem disponuje každý jedinec v naší společnosti. Jak malé děti v předškolním věku, starší děti na základní škole a studenti středních škol, tak i dospělí a senioři. Proto je důležité vést děti ke smysluplnému trávení volného času už od mateřské školy. Nabídka volnočasových aktivit jedinců je závislá na jejich věku, pohlaví, zájmu, sociální i kulturní příslušnosti a nárocích na aktivity ve volném čase.

V dětství a dospívání jsou aktivity založeny na dobrovolnosti, tudíž je velmi důležité účastníky motivovat a zainteresovat. Nejčastěji se motivují obsahem aktivity, způsoby, někdy i výsledky, vytvářením osobních vztahů apod. (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008, s. 33)

Pro tuto diplomovou práci jsou důležitá dvě věková období – adolescence a dospělost. Obě tyto fáze vývoje jedince jsou významná a jsou provázeny několika změnami i problémy v životě. Ať už se jedná o pohlavní dozrávání, první lásku, hledání pracovního uplatnění, založení rodiny apod.

3.1 Adolescence – období dospívání

Vágnerová (2005, s. 323–370) rozděluje období dospívání na dvě základní fáze:

Raná adolescence (od 11 do 15 let) - někdy také označovaná jako pubescence. Nejzásadnější změnou v tomto období je tělesné dospívání, spojené s pohlavním dozráváním. U jedince jsou nápadné změny na zevnějšku dospívajícího, ale i změny ve způsobech myšlení a emočního prožívání. Dospívající jedinec je značně labilní, náladový, snadno unavení a podrážděný. Jedinec v tomto období se začíná osamostatňovat od rodiny. Názory, postoje, příkazy i zákazy od rodičů více či méně odmítá už jen z principu. Nejdůležitější v jeho životě jsou vrstevníci a především přátelství, první láska apod. Snaží se začlenit do skupiny vrstevníků a získat své rovnocenné postavení ve skupině. Od vrstevníků přejímá názory, normy, chování, styl hudby, oblečení, zábavu aj. Toto období je ukončeno zásadním krokem, a to ukončením povinné školní docházky a volbou další profesní přípravy.

Pozdní adolescence (od 15 do 20 let) - je klidnější než předchozí, ale dochází nadále k mnoha změnám. I přesto, že nejnápadnější biologické změny proběhly již v minulém období, v tomto dochází často k prvnímu pohlavnímu styku.

Tímto aktem se mladiství cítí více dospělí a pokračují v odpoutání od rodiny, chtějí jít vlastní cestou, mít svůj názor, ale stále jsou na rodičích závislí. V některých případech dochází ke zklidnění vztahu dítě a rodič a dochází k většímu porozumění mezi aktéry. Tito jedinci často nechtějí být dítětem, ale na druhou stranu neumějí přijmout odpovědnost dospělého. Na konci tohoto období dochází ke zklidnění vývoje, dozrání tělesné funkce a dokončuje se psychický vývoj jedince. Dospívající dokončuje další stupeň vzdělávání a vstupuje do zaměstnání či na vysokou školu. S tímto zásadním krokem se nesou jisté zátěžové situace v životě jedince, ať už se jedná o ekonomickou nezávislost nebo získávání nových rolí dospělého.

Adolescenti jsou charakterističtí v překonávání překážek, s přibývajícím věkem jsou stále vytrvalejší v dosahování vytyčených cílů, chtějí ukázat nebo předvést své schopnosti. Jsou motivováni osobním přesvědčením, ale i životními plány. Proto i trávení volného času u staršího školního věku je rozdílné než u pubescentů. Tyto aktivity musí adolescenty zaujmout a vést k požadovaným výsledkům. Pokud jsou tyto jedinci pedagogicky ovlivňováni už z předchozích období, s přibývajícím věkem mizí roztržitost a mladí lidé si vybírají jeden nebo dva zájmy, kterým se věnují. Nejčastěji se tato věková kategorie věnuje sportu, turistice, technice, rukodělné činnosti, ale i tanci a hudbě. Rozdíly jsou pak patrné i mezi pohlavím. (Pávková, 2008, s. 109–111)

3.2 Období dospělosti

Toto období je velmi dlouhé a lze ho rozdělit do několika časových úseků. Hájek, Hofbauer, Pávková (2008, s. 112); Čáp, Mareš (2001, s. 239–243) popisují jednotlivá období dospělosti následovně:

Raná dospělost (20–30 let) - většina jedinců si v tomto období hledá zaměstnání a začíná budovat svoji profesní kariéru. V tomto období často dospělí lidé nachází celoživotní partnery, budují si společné zázemí a zakládají své rodiny. I v této fázi je důležitý volný čas. Dospělý člověk věnuje více času partnerovi, rodině, práci, ale nesmí zapomínat na volný čas, který předá v budoucnosti své rodině a hlavně dětem. Jedinec si vyhrazuje, kterým zájmům se bude opravdu věnovat a všemi aktivitami, zájmy, chováním, jednáním si utvářet svůj životní styl.

Střední dospělost (30–45 let) - období ve znamení práce, tvořivosti i péče o děti. Ženy se často vrací po rodičovské dovolené do zaměstnání a velkou část tohoto období se starají o své nesamostatné děti. Děti potřebují rodiče, ale rodiče potřebují pocit užitečnosti. Ve střední dospělosti pokračují partnerské vztahy, které se obohatili o roli mateřskou. Na konci tohoto období může docházet ke krizi středního věku. Jedinec dosáhl svých možností, ve většině případů si vybudoval svou profesní kariéru. V rodině může docházet ke konfliktům, k pocitům křivdy i rozvodu. Jedinec zvažuje své úspěchy a neúspěchy a hodnotí svůj dosavadní život, cítí se starý. V tomto období často hledá smysl života a právě smysluplné trávení volného času může napomoci tuto krizi překonat.

Pozdní dospělost (45–65 let) - období plných změn, radostí i starostí. Čas blížící se odchodu do důchodu, ke změnám sociálního postavení a také ke změnám tělesným např. menopauza u žen přináší často do života jedince stresové situace. Jedinci ubývá fyzických sil a často postrádá smysl života. Změnu životního stylu při odchodu do důchodu každý jedinec prožívá individuálně a záleží, jaké má rodinné zázemí. Rodina je právě často smyslem této generace. S dětmi prožívá radost, ale i starost a problémy svých dětí nese často úzkostlivě. S rodinou tato generace tráví nejvíce času, pomáhá pečovat o vnoučata, ale také pokud jim to zdravotní stav dovolí, cestují a navštěvují své známé a blízké.

Pro tuto diplomovou práci je důležité období pozdní adolescence a rané dospělosti. Právě na rozmezí adolescence a rané dospělosti nejčastěji děti, mladiství opouštějí dětský domov. Tato situace je pro ně velmi specifická a psychicky náročná. Je nutné děti na odchod z dětského domova připravit, naučit je, kde mohou najít pomoc, podporu, ale i kde hledat pracovní uplatnění. Finanční podpora není totiž všechno. Většina z nich si neuvědomuje, jak náročné je se osamostatnit, a nechtějí si tuto realitu připouštět.

Mladiství, někdy i starší jedinci odchází z domova až po úspěšném dokončení jejich přípravy na budoucí povolání (vzdělání). Nastává období, kdy jedinec dosáhl věku potřebného pro odchod z domova, ale následně si má najít pracovní uplatnění, nový domov apod. Jedinci by se mimo jiné měli začlenit do většinové společnosti a začít samostatně fungovat, pokud se nevrátí do své biologické rodiny, což se také v některých případech stává.

Pokud jedinci dostanou základní dovednosti pro samostatné fungování už v dětském domově, je velká pravděpodobnost, že se dokáží sami o sebe postarat. Do těchto základů jsou mimo jiné zahrnuty hodnoty jedince (zdraví, peníze, rodina), ale i smysluplné trávení volného času. Pomocí aktivit ve volném čase může jedinec lépe zvládnout odchod z dětského domova, pokud si například udrží kontakt s uživateli stejných aktivit, zájmových kroužků apod.

Výzkumy sociologického ústavu České republiky ukazují, že dochází k vzestupu volného času na hodnotovém žebříčku mládeže. Jedinec je nejvíce aktivní kolem 17 let, kdy přesouvá svou pozornost od zájmových, tvůrčích a aktivit rozvíjejících jeho osobnost, k aktivitám pracovním, osobním a výrazně klesají aktivity vzdělávací. Ve skupině 11 až 12 let se učí přibližně 85%, zatímco ve věku 17 až 18 let denně studuje pouze 41% jedinců. (Sak, 2000, s. 51)

Jedinci ve věku od 15 do 29 let nejčastěji preferují aktivity jako sledování televize, četbu novin a časopisů, poslech hudby a setkávání se s přáteli. Mladší děti nejvíce tráví svůj volný čas sledováním televize, návštěvou kroužků a sportováním. Mezi volnočasové aktivity, které vykonáváme denně, pak patří prohlížení webových stránek (17%), nakupování (15%) a sport či vycházky (12%). Oproti průměru v jednotlivých evropských zemích Češi ve svém volném čase více preferují nakupování, více času věnují ručním pracím, kutilství a méně času tráví u počítače, návštěvou kin a čtením knih. (Bocan, Machalík, 2012, s. 111; Šafr, Patočková, 2010, s. 21–27)

4 Ústavní výchova

Rodina je nejstarší institucí, která vznikla z potřeby ochraňovat, učit a vzdělávat své potomstvo. Rodina je skupina, která by měla zajistit stálé citově příznivé prostředí, je to skupina, která ovlivňuje vývoj dítěte v nejcitlivějších fázích. V neposlední řadě je rodina obrazem mezilidských vztahů a především místem, kde by se dítě mělo cítit bezpečně. (Matějček, 1994, s. 15–16) To vše by dítěti nemělo v jeho rodině chybět. Pokud dojde k situaci, kdy se stává rodinné soužití dysfunkčním, tehdy může dítě vyrůstat ve zcela odlišném prostředí. Dítě je v rodině deprimováno, týráno, necítí se bezpečně, nenachází v rodině zázemí a vzory pro jeho další vývoj. V takové situaci se pak často nachází děti, které jsou umístěny do ústavní výchovy.

4.1 Charakteristika ústavní výchovy

Výkon ústavní a ochranné výchovy v České republice upravuje zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovná péče ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. Tento zákon zahrnuje do zařízení ústavní a ochranné výchovy, diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou a výchovný ústav. Zákon dále vymezuje zařízení pro preventivně výchovnou péči – středisko. Výkon ochranné výchovy je dále upraven zákonem č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů.

Dle zákona č. 109/2002 Sb., je účelem těchto zařízení zajištění osoby od 3 do 18 let (příp. do 19 let) na základě rozhodnutí soudu o ústavní výchově nebo o předběžném opatření náhradní výchovnou péči.

Děti a mládež umístěna do dětského domova navštěvují běžné základní a střední školy převážně v místě, kde dětský domov sídlí. Děti ve výchovném ústavu navštěvují školu, která je součástí zařízení. Organizační jednotkou v dětském domově je rodinná skupina o počtu 6 až 8 dětí, ve výchovném ústavu pak skupina výchovná. Rodinná skupina má rodinnou buňku, patro, které tvoří ložnice, společenská místnost, sociální zařízení, kuchyňku a sklad. (Pilař, 2009, s. 527)

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchově rozděluje zařízení na:

Diagnostický ústav je zařízení, které na základě výsledků komplexního vyšetření dítěte (psychologického, sociálního, zdravotního a speciálně pedagogického) umisťuje děti do dětských domovů, dětských domovů se školou či výchovných ústavů. Do diagnostického ústavu je dítě umístěno zpravidla na 8 týdnů. (Pávková a kol., 2008, s. 136)

Dětský domov pečuje o děti, které nemohou zůstat ve vlastní rodině, protože jejich rodiče se nechtějí, neumí nebo nedokáží o ně postarat a zároveň nemohou zůstat v jiné formě náhradní rodinné péče. Tyto děti zpravidla nemají závažné poruchy chování, mohou se proto vzdělávat v běžných školách mimo dětský domov. (Jánský, 2004, s. 94) Do dětského domova mohou být přijímány i nezletilé matky s dětmi a děti s postižením.

Dětský domov se snaží co nejlíže podobat rodině. Ve volném čase se mohou děti věnovat svým zálibám a navštěvovat různá zařízení. Cílem dětských domovů je minimální sociální izolace. Rodiče dětí mohou s nimi udržovat kontakt, jak písemný, tak osobní po souhlasu příslušných institucí vykonávajících sociálně-právní ochranu dětí. Dětské domovy se snaží podporovat děti k vzájemným vztahům s rodinou, tak aby se do budoucna mohli k ní vrátit. (Knotová, 2011, s. 60)

Dětský domov se školou se na rozdíl od běžného dětského domova pečuje nejen o děti s nařízenou ústavní výchovou, ale také o děti, které mají uloženou ochrannou výchovu, zpravidla ve věku od šesti do ukončení povinné školní docházky. Důvodem umístění bývá závažná porucha v chování. V dětském domově se školou také fungují rodinné skupiny. (Sekera, 2009, s. 25)

Výchovný ústav vychovává děti starší 15 let se závažnou poruchou chování, které mají uloženou ochrannou výchovu. Do výchovného ústavu však může být umístěno dítě starší 12 let, které má závažné poruchy chování a není pro něho jiné vhodné zařízení. Děti umístěné do výchovného ústavu zpravidla navštěvují školu v rámci ústavu. (Sekera, 2009, s. 25)

Důvodem umístění dítěte do ústavní a především v našem případě do dětského domova může být vícero. Ve většině případů se jedná o multifaktoriální příčiny. (Sekera, 2009, s. 34) Příčinnou může být prostý nezáměr rodiče o dítě nebo zřeknutí se dítěte.

Rieger (2009, s. 12) uvádí, že se jedná o děti, které prochází normálním vývojem, ale závažná sociální situace jim nedovoluje zůstat doma, dále děti ohrožené zanedbáním péče a děti obtížně vychovatelné, které vyrůstaly v rodinách, kde své potřeby uspokojovaly nežádoucím způsobem.

4.2 Dětský domov

Do dětského domova jsou umísťovány často děti z rodin, kde jim nebyly zabezpečeny materiální podmínky, jako je bydlení, hygiena. Dalšími příčinami jsou například užívání návykových látek rodičů, prostituce v rodině, trestné činy rodičů, nezvládnutá výchova apod. (Knotová, 2011, s. 61)

V současnosti jsou dětské domovy založeny rodinně. V dětských domovech je vždy několik rodinných skupin, v kterých děti žijí. Rodinná skupina, maximálně o osmi dětech, pak spolu tráví většinu času, děti mají ložnice po dvou až třech dětech, využívají společné místnosti, koupelnu, kuchyně apod. Tento rodinný systém by měl zabránit tzv. hospitalismu. Hospitalismus je problém ústavní výchovy. Děti mají zajištěnou stravu, teplo, finance, organizaci a režim dne, mají zajištěné čisté oblečení atd. Jakmile dítě odchází z dětského domova, je překvapené, jaké nároky jsou na něj kladeny. (Matoušek, 1999, s. 118) Tyto rodinné skupiny mají hospitalismu předcházet. Děti v jednotlivých skupinách jsou svými vychovateli připravovány více do života. Vychovatelé je učí zodpovědnosti, hospodaření s penězi, vedou je ke správné hygieně, péči o domácnost, o oblečení a děti jsou co nejvíce začleňovány do společenského života.

Výroční zpráva České školní inspekce (2014) uvádí, že je značný posun v přípravě dětí na budoucí život. Vychovatelé se snaží starší děti zapojovat do projektů, které je učí dovednostem a znalostem potřebným na samostatný život. Také uvádí, jako pozitivní zjištění, že stále více dětí tráví volný čas mimo domov, ústav, zařízení, a tím je tak pozitivně ovlivňován socializační proces dítěte.

4.2.1. Osobnost vychovatele v dětském domově

Dle zákona č. 563/2004 Sb., §2 je vychovatel pedagogický pracovník. *„Pedagogický pracovník je ten, kdo koná přímou vyučovací, přímou výchovnou, přímou*

speciálně pedagogickou nebo přímou pedagogicko - psychologickou činnost přímým působením na vzdělávaného, který uskutečňuje výchovu a vzdělávání ...“

Zákon dále uvádí rozdělení pracovníků vykonávajících přímou pedagogickou činnost, kterými je učitel, vychovatel, speciální pedagog, psycholog, pedagog volného času, asistent pedagoga, trenér, metodik prevence a asistent pedagoga. V zařízení ústavní a ochranné výchovy pak existují tři typy pozic vykonávající výchovnou práci. Jsou to vychovatelé, nadřízení pedagogičtí pracovníci nebo také vedoucí vychovatelé a asistenti pedagoga.

U vychovatele v současné době dochází k rozšiřování jeho pole působnosti. S tím souvisí i rozšíření pojmu vychovatel na sociálního pedagoga. Sociální pedagog není ani psycholog, učitel, terapeut či lékař, ale velmi často by měl disponovat schopnostmi, dovednostmi a osobnostními předpoklady jako uvedené pracovní pozice. (Kraus, 1995, s. 121–124)

Osobnost jedince v přímé výchovné práci je velmi důležitá. A nezáleží někdy ani na tom, jakým vzděláním pracovník disponuje. Pojem osobnost můžeme chápat jako člověka s biologickými, psychologickými a sociálními aspekty, s obecnými vzorci učení, chování, ale i charakterem a vlastnostmi. Osobnost jedince má několik znaků, těmi jsou jedinečnost, výlučnost a odlišnost od ostatních (Čáp, 2001, s. 111; Hartl, 2004, s. 169).

Kouteková (2003, s. 14) uvádí, že právě osobnost vychovatele je ve výchově mimo vyučování a v dětském domově jeden z nejdůležitějších činitelů. „Teta“ a „Strejda“ jsou v zařízení právě těmi osobami a dospělými lidmi, s kterými dítě v dětském domově tráví nejvíce času. Dále také popisuje, že práce v dětském domově nevydrží vychovateli dlouho, pokud tuto práci chápe jako zaměstnání nebo přechodnou situaci.

Práce vychovatele v dětském domově je velmi náročná a jsou na ně kladeny vysoké nároky. Jánský (2004, s. 104) popisuje, že vysoké nároky jsou především v oblasti autority, odolnosti vůči stresu a konfliktním situacím. Vychovatel by měl mít především sociální dovednosti jako je empatie, schopnost komunikace, spolupráce, objektivního vnímání, schopnost hodnotit své jednání, zvládat emoce atd. Vychovatel v dětském domově by dále neměl postrádat schopnosti jako upřímnost, rozhodnost, sebekritičnost, otevřenost, důslednost či pečlivost.

Mezi dítětem a vychovatelem po dobu pobytu vzniká určitý vztah. Pokud vychovatel dokáže dítě zaujmout, dokáže i na něj působit a předávat mu vhodné podněty a hodnoty. Vychovatel, který si s dětmi vytvoří vztah na důvěře, nahrazuje často nefunkční rodinu. (Pávková, Pavlíková, Hrdličková, 2008, s. 54)

Každý vztah, i ten v dětském domově má určité hranice, které musí obě strany dodržovat. Vychovatel musí dbát na své potřeby (potřebu soukromí) a tyto potřeby uspokojovat. I přesto, že vychovatel v dětském domově často nahrazuje rodiče, musí si udržet do jisté míry profesní vztah. Příliš silné citové vazby a připoutání si dítěte k sobě může způsobit oběma stranám značné komplikace.

Nejtěžší úlohu má vychovatel při přijetí nového dítěte do domova. Dítě, které prožívá odloučení od rodiny, byť i z nefunkční rodiny prožívá těžké adaptační období. Dítě bývá nedůvěřivé, nespolupracuje, často je takové dítě citově nevyvážené, střídají se u něj nálady. Umístění do domova považují tyto děti za nespravedlivé, za trest a omezení volnosti. Je proto důležité, aby vychovatel s dítětem začal pracovat hned od začátku, navodil si u něj důvěru. Těmto novým dětem činí často problém zapojit se do kolektivních her, do běžných činností a mají problémy s plněním školních povinností. (Pávková a kol., 2008, s. 136–137) Míra přizpůsobení se dítěte záleží na věku dítěte, ale i jeho délce pobytu v dětském domově. Studie ukazují, že děti, které jsou umístěny do dětského domova dříve než v sedmi letech, mají menší problémy se institucionální výchově přizpůsobit. (Shechory, Sommerfeld, 2007) Vychovatel v takové chvíli má za úkol s dítětem pracovat, komunikovat a vést ho k návykům běžným pro dětský domov, ale i k hodnotám pro jeho socializaci a pro zdravý rozvoj osobnosti.

Škoviera (2007, s. 104) zmiňuje několik oblastí očekávání, které by měl vychovatel produkovat:

- 1) Vychovatel realizuje své vize, představy a dává přednost tvořivým činnostem.
- 2) Vedení zařízení očekává od vychovatele flexibilitu a především výchovu dětí.
- 3) Děti chtějí vychovatele, který zaujme, je pro ně oporou a zároveň nenahrazuje rodiče.
- 4) Rodiče dítěte mají postoj dle toho, jaký zaujímají fakt k tomu, že jejich dítě je zařazeno do zařízení ústavní výchovy. Někdy zaujímají postoj apatie, někdy naopak potřebu radit a chovat se ochránářsky a klást na vychovatele různé nároky.

Náplň práce vychovatele v dětském domově a v jiných zařízeních institucionální výchovy se pohybuje v jakési pohyblivé zóně. „*Na jedné straně dětem (vychovatel) doslova utírá nudle, na druhé straně s nimi vede profesionální terapeutický nebo spirituální dialog.*“ (Škoviera, 2007, s. 103)

Vychovatel zajišťuje výchovu a vzdělání, vypracovává týdenní program výchovné činnosti, zajišťuje terapii, resocializaci i reedukaci. Dále má na starost zajištění denního režimu, péči o děti a dohled nad nimi. (Sekera, 2009, s. 70)

Kraus (2001, s. 430) vidí v pedagogovi volného času či sociálním pedagogovi poradce, administrátora i organizátora využití volného času.

Vocilka (1996, s. 30–31) uvádí činnosti vychovatele ve středisku výchovné péče. Z vlastní zkušenosti se domnívám, že se však neliší od činností v dětském domově. Dle autora vychovatel zabezpečuje výchovnou činnost ve skupině, hodnotí svěřence, spolupracuje s rodinou a okolím, připravuje akce v domově, vykonává své povinnosti na základě rozpisu služeb, spolupracuje s institucemi, účastní se porad apod.

Vychovatelé v dětském domově také zvládají nepřímou pedagogickou činnost, do které spadají aktivity, jako je příprava pomůcek, aktivit a studium odborné literatury. Pracovníci v zařízení ústavní a ochranné výchovy zastávají pozici pomáhající profese. Tito pracovníci jsou při jejich práci na hranici direktivního a nedirektivního přístupu pomáhání a záleží na osobnosti vychovatele, ke kterému způsobu se spíše přiklání. Jestli zvolí větší či menší míru kontroly a moci nad klientem. (Lorenzová, 2001, s. 175–179)

Vychovatel v dětském domově nahrazuje v jisté míře rodiče, proto je velmi důležité aby dokázal vychovávat, ale i pomáhat dětem v běžných denních záležitostech, jako jsou osobní problémy, problémy ve škole, pomoc se zajištěním osobních věcí apod. Dle mého názoru by měl být empatický a především nebrat práci vychovatele pouze jako zaměstnání.

5 Výzkumné šetření

Praktická část diplomové práce se zabývá problematikou trávení volného času dětí v dětském domově v Semilech a ve Vrchlabí. Předmětem výzkumného šetření bylo především zjistit aktuální možnosti trávení volného času dětí v dětském domově a následně zjištění možného využití trávení volného času v jejich budoucím životě.

V této části diplomové práce je použita kvalitativní výzkumná metoda, rozhovor. Cílem kvalitativní metody je především porozumět lidem a událostem v jejich životě. Jedná se o proces hledání porozumění jedinci. Výzkumník analyzuje různé typy textů a provádí svůj výzkum v přirozeném prostředí. (Creswell, 2009, s. 183–190). Rozhovorem jako kvalitativní výzkumnou metodou se soustředíme především na subjektivní názory respondenta, na to jak interpretuje svět kolem sebe a výsledkem pak je náš subjektivní názor a zkušenost s respondenty. (Gavora, 2000, s. 186) Další metodou v tomto výzkumném šetření je případová studie. Zásadní myšlenkou případové studie je podrobné zkoumání problémů. Případová studie nám umožnila nahlédnout na námi zkoumaný jev jako na celek, podmíněný mnoha faktory. Komplexní pochopení jednotlivých případů nám umožnilo porozumět vztahům mezi jedincem a trávením volného času. (Švaříček, Šeďová, 2007, s. 334)

5.1 Cíle a výzkumné otázky

Cílem výzkumného šetření diplomové práce je zjištění aktuálních možností trávení volného času dětí v dětském domově v Semilech a Vrchlabí, s ohledem na možné využití v budoucím životě. Dále zmapování oblíbenosti a prospěšnosti aktivit z pohledu dětí i zaměstnanců.

Hlavní výzkumná otázka byla stanovena:

Mají děti v dětském domově dostatek volnočasových aktivit, které je baví a jsou pro ně přínosné i do budoucího života?

Na hlavní výzkumnou otázku odpovíme pomocí dílčích výzkumných otázek. Odpovědi všech respondentů jsou shrnuty v příloze diplomové práce.

DVO1:**Jaké druhy zájmových aktivit respondenti ve volném čase preferují?**

Tato otázka má odpovědět na to, jaké aktivity mají děti rády, které jim jsou blízké. Zda raději tráví čas u televize ba naopak venku s kamarády, s rodiči či vychovateli. Také nás bude zajímat, jestli si myslí, že mají dostatek času a kdy nejvíce během dne. Odpovědi na tuto otázku budou závislé na jejich věku, rozumové vyspělosti i jejich vlastnostech. Každý jedinec preferuje různé druhy zájmových aktiv. Z výzkumů, které byly provedeny sociologickým ústavem AV České republiky vyplývá, že jedinci v tomto věku nejvíce preferují volnočasové aktivity jako je sledování TV, setkávání s kamarády, poslech hudby atd. Rádi bychom ve výzkumném šetření ověřili, zda tyto preference v oblasti volného času mají i děti v námi vybraných dětských domovech. Například v soukromém dětském domově Markéta, o.p.s. děti nejraději tráví svůj volný čas sportováním, aktivitami v obci, aktivitami, které rozvíjejí jejich dovednosti, znalosti a žádný respondent neuvedl oblíbenou aktivitu sledování televize. (Ochová, 2013, str. 49) Zajímalo by nás proto, zda i ve státní instituci jsou děti vedeny k podobnému trávení volného času.

DVO2:**Které aktivity by si chtěli respondenti uchovat do dospělosti?**

Tato otázka zjišťuje, zda aktivity, které v současné době provozují, mají pro ně smysl a vidí v nich celoživotní význam. Také by zde mělo být zobrazeno, zda si myslí, že jejich aktivity jsou finančně i časově náročné, a zda si je budou moci dovolit i v dospělosti. V této oblasti by se měl ukázat i vlastní názor dětí na využití volného času v dospělosti, zda si myslí, že je potřeba trávit volný čas, zda je to dobré a případně jak si představují trávení volného času v budoucnosti. Může se také objevit, zda počítají s vlastní rodinou ba naopak.

DVO3:**Které aktivity respondentům přináší největší užitek pro jejich další vlastní život?**

V této otázce bychom se měli dozvědět, zda si starší děti uvědomují praktický přínos volnočasových aktivit. Právě ony by si měly uvědomovat, které aktivity jsou pro ně přínosné, které rozvíjí jejich osobnost a které mohou v dospělosti zužitkovat. Naopak by si měli uvědomit, které aktivity pro ně nejsou dobré.

V naší společnosti považujeme za vhodné aktivity ty, které jedince rozvíjí, které ho učí novým věcem, ty nevhodné jsou pak především aktivity, které jedince učí porušovat normy, jednat patologicky a neumět se chovat ve společnosti.

DVO4:

Uchovali si některé aktivity z dětského domova respondenti, kteří DD opustili, i v dospělosti?

Tato otázka přinese odpověď, jaké aktivity respondenti v dětském domově preferovali, zda měli dostatek volného času i zda aktivity, kterým se respondenti věnovali v dětském domově, využili v dospělosti. Především dostaneme odpověď, jestli aktivity měly smysl nebo naopak a zda už je nadále v dospělosti nevyhledávali. Naším cílem je dozvědět se, zda důvodem skončení vykonávání volnočasové aktivity byly finance, nedostatek času, nechuť, lenost či jiný důvod.

5.2 Výzkumné metody

Při výzkumném šetření v rámci této diplomové práce jsme zvolili metodu interview. Kvalitativní metodu výzkumu, rozhovor, jsme zvolili z důvodu získání podrobnějších a osobitějších odpovědí, především názorů, postojů i přání k problematice volného času v dětském domově. Kvalitativní metoda umožňuje mimo jiné získat mnoho dat v poměrně krátké době. Tato metoda byla zvolena z důvodu osobního kontaktu s respondentem, mohli jsme tak reagovat na konkrétní situaci, rozhovor přizpůsobit schopnostem, dovednostem, mentální zralosti respondenta a mimo jiné pozorovat reakce respondentů. Další metodou použitou ve výzkumném šetření byly případové studie jednotlivých respondentů. Studium jednotlivých případů nám umožnilo lepší poznání respondenta, především pochopení jeho osobní situace, z jakého sociálního prostředí pochází a jaké návyky měl v oblasti trávení volného času před umístěním do dětského domova. Tato metoda sloužila spíše pro nás, jako doplňující výzkumná metoda. Jednotlivé případy nejsou v diplomové práci použity.

Otázky k rozhovoru byly předem připravené. Polostrukturovanost rozhovoru nám tak umožnila jednodušší a okamžitý zápis jednotlivých odpovědí. Polostrukturovaný rozhovor pomohl dětem k lepšímu porozumění kladených otázek, i přesto jsme s ohledem na jejich individuální schopnosti, některé otázky přeformulovali či dovysvětlili pro jejich lepší pochopení.

Strojenost a připravenost rozhovoru nebyla v našem případě překážkou v dětském domově v Semilech, z důvodu známosti mezi tazatelem a respondenty. V druhém dětském domově byly odpovědi stručnější.

V první řadě jsme si nastudovali interní dokumenty dětských domovů a získali tak přehled o provozu, o fungování domova i o volnočasových aktivitách dětí. Na základě analýzy odborných zdrojů a dalších dostupných písemných materiálů z DD jsme si stanovili dílčí výzkumné otázky. Mezi další materiály, které jsme měli k nahlédnutí, patřily především výroční zprávy, vnitřní řád, organizační řád a individuální plány rozvoje dítěte, z kterých jsme mohli vyčíst, z jakého prostředí dítě pochází, příčinu umístění do dětského domova i trávení volného času před umístěním.

Rozhovor obsahoval 19 předem připravených položek k dotazování. Tyto položky byly během rozhovorů doplněny a reagovali jsme na individuální průběh rozhovorů. Rozhovor byl proveden po předchozí domluvě v lednu 2016 v Dětském domově v Semilech i Vrchlabí. Respondenti byli předem seznámeni s důvodem rozhovoru a s jednotlivými otázkami. Respondentům bylo sděleno, že rozhovor je anonymní a nikde nebudou figurovat jejich jména. V dětském domově v Semilech jsme neměli žádný problém s navázáním kontaktů z důvodu důvěrné známosti mezi tazatelem a respondentem. Před započítím rozhovoru jsme se ujistili, že rozhovor je dobrovolný a respondent chce otázky zodpovědět.

5.3 Charakteristika výzkumného vzorku

Výzkumné šetření v rámci diplomové práce bylo provedeno v Dětském domově v Semilech, kde pracuji na pozici vychovatele, a v dětském domově ve Vrchlabí, pro porovnání našich výsledků. Oba dětské domovy jsou státními zařízeními s podobně velkou kapacitou. Respondenty byly děti a mladiství ve věku od 15 do 19 let, kteří v dětském domově nyní žijí, dále vychovatelé, kteří pracují v dětském domově a následně dospělí jedinci ve věku od 20 do 30 let, kteří v dětském domově žili, ale nyní už domov opustili.

V obou dětských domovech jsem respondenty rozdělila na 3 skupiny. Tyto skupiny jsem nazvala: adolescenti, dospělí, zaměstnanci. Každá skupina tvoří jeden výzkumný vzorek, který odpovídá na jednotlivé výzkumné otázky.

Adolescenti

Tuto skupinu tvoří děti a mladiství, kteří jsou v současné době umístěny v dětském domově v Semilech a ve Vrchlabí. Z každého dětského domova je tato skupina zastoupena pěti respondenty ve věku od 15 do 19 let. Předpokládáme, že tato věková kategorie má jasnější představu o svém volném čase, o tom, jak budou trávit volný čas v budoucnu a dokáží posoudit smysluplnost či potřebnost volnočasových aktivit. V dětském domově Semily jsou respondenty pouze dívky, jelikož zde není umístěn žádný muž v tomto věku. Z dětského domova ve Vrchlabí jsou čtyři dívky a jeden chlapec. Celkem tedy zastupuje tento výzkumný vzorek 10 respondentů.

Respondenti žijí v domově průměrně kolem osmi let. Do dětského domova byli umístěni především z nefunkčních rodin, kde docházelo k záškoláctví, zanedbání péče o dítě a dalším negativním jevům. V rodině nebyly dobré vztahy, docházelo k rozvodům, novým sňatkům a děti byly často intelektuálně i sociálně zanedbané.

Dospělí

Druhou skupinu zastupují jedinci, kteří dětský domov již opustili a žijí samostatně. Tuto skupinu tvoří vždy dvě respondentky z každého dětského domova, celkem čtyři respondentky. Tato skupina respondentek byla zvolena k porovnání, zda aktivity, které dětský domov nabízí, jsou přínosem i pro jedince, který dětský domov opustil. V této kategorii jsou zastoupeni jen respondenti ženského pohlaví. Jako vysvětlení bychom mohli uvést, že klienti DD mužského pohlaví často skončí se závažnějšími výchovnými problémy ve výchovných ústavech a v těchto dvou dětských domovech převažují dívky.

Respondentky žijí mimo domov zhruba dva až pět let, kdy dovršily věku potřebného pro odchod z domova. V současné době mají své partnery a některé z nich děti. Do dětského domova byly umístěny z důvodu špatného sociálního prostředí, kdy v rodině docházelo k negativnímu chování vůči dětem, ale i k negativním jevům v rodině (alkohol, drogy, prostituce). Respondentky dnes pozitivně hodnotí pobyt v dětském domově, vědí, že je domov dobře připravil na samostatný život.

Zaměstnanci

Třetí skupinou jsou vychovatelé, kteří v současné době pracují v dětském domově. Ti zaujímají v našem výzkumném šetření protipól. Jsou to ti, kdo volnočasové aktivity nabízejí, plánují a snaží se pro děti zajistit to nejlepší.

Odpověďmi získáme pohled na volnočasové aktivity dětí, zda si myslí, že odvádí práci smysluplně a jaké je jejich poslání a cíl v oblasti volnočasových aktivit.

Tuto kategorii zastupuje celkem pět zaměstnanců dětského domova. Jedná se o čtyři ženy a jednoho muže. Zaměstnanci jsou různého věku, od 25 do 50 let. V dětských domovech všichni pracují průměrně kolem deseti let. Nejčastější aktivity, které s dětmi v DD provozují, jsou sportovní a výtvarné aktivity, ale také se snaží dětem zprostředkovat kontakt se společností.

5.3.1 Charakteristika prostředí

Pro výzkumné šetření jsme si vybrali dva dětské domovy. Jedná se o dětský domov v Semilech a ve Vrchlabí. Oba dětské domovy poskytují náhradní rodinnou péči dětem, kterým byla nařízená ústavní výchova. Dětské domovy leží v odlišných krajích, Libereckém a Královehradeckém, od sebe však nejsou daleko. Města, kde sídlí dětské domovy, mají kolem deseti tisíc obyvatel a tyto města nabízí nespočet možností pro volný čas. Oba dětské domovy územně spadají pod Diagnostický ústav a středisko výchovné péče v Hradci Králové. Dětské domovy mají dvě až tři rodinné skupiny, s celkovou kapacitou do 24 dětí. V každé rodinné skupině jsou ložnice, kuchyňka, pracovna nebo obývací pokoj a sociální zařízení.

Nadále budeme u každého dětského domova rozebírat tři základní oblasti – historii dětského domova, život dětí v domově a trávení volného času v dětském domově.

Dětský domov Semily

Dětský domov Semily (dále DD Semily) zajišťuje náhradní rodinnou péči dětem, kterým byla nařízena ústavní výchova. Zřizovatelem DD Semily je Liberecký kraj, územně však domov spadá pod Diagnostický ústav a středisko výchovné péče v Hradci Králové. Hlavním posláním dětského domova je připravit děti na samostatný život po opuštění domova. DD Semily sídlí v budově nedaleko centra města, ale i přírody. Okresní město Semily, s počtem asi devět tis. obyvatel, ale i nedaleký Jablonec nad Nisou či Liberec jsou dobře dostupné a dětem tak nabízí kulturní, společenské i sportovní vyžití.

Dětský domov má dvě rodinné skupiny, dvě oddělení (horní a dolní). Na každém patře jsou tři ložnice, kuchyňka, obývací pokoj a sociální zařízení. Obě rodinné skupiny mají společnou kuchyň, jídelnu, posilovnu a keramickou dílnu. U budovy je rozlehlá zahrada, kde se nachází hřiště na míčové a další hry, houpačky, prolézačky, altán, trampolína a v letním období bazén. Vedle budovy se nachází les a příroda.

Historie dětského domova - budova, kde sídlí dnešní dětský domov, byla postavena roku 1924. Byl zde zřízen Masarykův dům sociální péče, který sloužil pro sirotčinec, chorobinec a poradnu pro matky s kojenci. Pro nedostatek dětí v celém okrese byli v roce 1928 všichni sirotci přemístěni do sirotčince v Lomnici nad Popelkou. O domu sociální péče v Semilech se nadále mluvilo již jen jako o chorobinci. V roce 1947 byl domov přejmenován na Okresní dětský domov s plnou kapacitou 22 míst. Dne 1. ledna 1995 získal Dětský domov v Semilech právní subjektivitu v zastoupení ředitelkou domova. Od roku 1945 prošlo dětským domovem v Semilech 559 dětí. (Dětský domov Semily)

Život dětí v domově - v současné době v domově žije 16 dětí ve dvou rodinných skupinách, po osmi dětech. Chod dětského domova zajišťuje pět pedagogických pracovníků a tři pracovnice na noční provoz. Tito vychovatelé se snaží zajistit výchovu tak, aby se podobala co nejvíce chodu běžné rodiny. Snahou je připravit děti na samostatný život a naučit je řešit běžné denní záležitosti i osobní problémy, které se mohou v životě vyskytnout.

Výchovná, vzdělávací a další činnost probíhá ve dvou rodinných skupinách. Rozmístění dětí do rodinných skupin (na horní či dolní oddělení) je vyvážené jak věkově i pohlavím. Všechny děti navštěvují základní, střední či vysokou školu mimo domov. Děti musí dodržovat vnitřní řád DD Semily a další pravidla rodinné skupiny. Dle jejich věku mají právo na kapesné a na pobyt mimo zařízení (volné vycházky).

Zájmová činnost v jednotlivých skupinách probíhá s ohledem na věk a možnosti dětí. Děti mohou trávit čas s vychovatelem, anebo navštěvovat různé zájmové kroužky ve městě – umělecká škola, sportovní kroužek, Skaut, dobrovolní hasiči apod.

V každé rodinné skupině je roční a týdenní plán výchovně vzdělávací činnosti, který zpracovávají vychovatelé. Každé dítě má také svůj plán rozvoje osobnosti, který se při tvorbě plánu musí brát na vědomí. Pomocí výchovného působení na dítě se vychovatelé snaží dosáhnout jednotlivých cílů. Především vychovat děti samostatné, zodpovědné a uplatňovat osobní přístup.

Dále vytvářet pozitivní projevy chování ve vztahu k sobě, vrstevníkům a k druhým lidem, naučit děti tvořivému myšlení, vhodně komunikovat, vychovat je ke spolupráci, respektu k druhým lidem, ke zdravému způsobu života, naučit děti překonávat životní překážky a reálně nahlížet na své schopnosti.

Vzdělávací program DD Semily stanovuje základní kompetence výchovy a vzdělávání dětí, které jsou individuálně rozvíjeny s ohledem na možnosti každého dítěte:

- Kompetence k učení - dítě umí využít získané poznatky v běžném životě, získává kladný postoj k učení, chápe jeho význam a smysluplnost. Rozumí věcem s ohledem na jeho věk, umí věci vykonávat samostatně, umí posoudit své pokroky i učit se z vlastních chyb. Nechá si poradit a ocenit výkon druhého.
- Kompetence k řešení problémů - dítě umí vnímat běžné životní situace, každodenní problémy, zvládne překonat životní překážky, umí hledat řešení, ale i požádat o radu při řešení složitějších problémů, umí v případě ohrožení přivolat pomoc.
- Komunikativní kompetence - dítě se umí přiměřeně k věku a schopnostem vyjadřovat, slovně reagovat, vede smysluplný dialog, dokáže vyjádřit pocity. Komunikuje se svým okolím, průběžně rozšiřuje slovní zásobu a dokáže využít informativní prostředky (knihy, telefon, PC).
- Sociální a personální kompetence - dítě se učí spolupracovat ve skupině, učí se mít úctu k druhým lidem, respektuje práva a osobnost druhých, nediskriminuje, a dokáže posoudit své fyzické i duševní schopnosti.
- Kompetence občanské - zná základní zákony přiměřené jeho věku, respektuje názory druhých, respektuje společenské normy, pravidla soužití, tradice a kulturní dědictví, chrání své zdraví, zná význam zdravého životního stylu, chrání životní prostředí.
- Pracovní kompetence - vytváří si pozitivní vztah k pracovním činnostem, učí se domácím pracím, udržování čistoty. Dle svých možností umí hospodařit s penězi. Umí si představit své uplatnění do budoucna, plní své povinnosti a závazky. (Školní vzdělávací program DD Semily)

Trávení volného času - většina aktivit nabízená dětským domovem se snaží děti vést k samostatnosti, rozvoji jejich osobnosti a začlenění do společnosti. Vzhledem k tomu, že v dětském domově vyrůstají děti z různého sociálního prostředí, je jednou z možností, jak na dítě nenásilně působit, pestrá nabídka volnočasových aktivit. Je potřeba dítěti aktivity nejen nabízet, ale vést ho k samostatnosti i v této oblasti, aby se dokázal rozvíjet sám, a nebyl závislý na vychovateli. Děti, které jsou umístěny do domova, si často prošly špatnými zkušenostmi, často i traumatem, a proto se tyto aktivity stávají jakousi terapií a ne pouze prevencí před dalšími problémy.

Těmto dětem je potřeba nabídnou různorodé aktivity a především odhalovat jejich kladné stránky osobnosti, které využijeme jako motivační činitel k aktivitě a především k posílení důvěry v jeho vlastní schopnosti (Pávková, 2008, s. 137).

- **Sport** - oblast sportu a pohybových aktivit je v DD Semily nejvíce zastoupená. V dětech je budován kladný vztah ke sportu a především zdravému životnímu stylu. Většina dětí v domově navštěvuje sportovní kroužky, či reprezentuje školu ve sportovních disciplínách. Dětem jsou sportovní aktivity nabízeny několikrát do týdne, především o víkendech. Mezi nejčastější sportovní aktivity v domově patří turistika, cykloturistika, běh, plavání, lyžování, bruslení na in-line či ledních bruslích, florbal, fotbal, kanoistika vybíjená, jízda na koloběžkách, lanové aktivity, posilování, mažoretky, tancování aj. Značným pozitivem úspěchu ve sportovních aktivitách je zvyšování sebevědomí dětí, fyzické kondice, učí se trpělivosti, dodržování pravidel apod.
- **Kultura** - dětský domov sídlí v okresním městě s bohatou nabídkou volnočasových aktivit. Děti několikrát do roka navštěvují divadelní představení v Liberci. Během měsíce pak mohou navštívit biograf v Semilech, výstavy v muzeu i divadelní představení ve městě. Také se pravidelně zúčastňují akcí konaných ve městě k různým příležitostem (drakiáda, pálení čarodějnic, pout', Masopust, dožínky, jarmark i rozsvěcení vánočního stromu). V rámci kulturních akcí dívky z DD Semily navštěvují různé přehlídky a soutěže dětských domovů se svou taneční choreografií pod vedením jedné z vychovatelek. V neposlední řadě mezi kulturu řadíme média (sledování televize).

- **Prázdninové akce** - v rámci letních prázdnin jsou dětem individuálně nabízeny letní tábory, dle jejich zájmů. Po návratu, kdy jsou několik málo dní doma, jsou dětem nabízeny dvoudenní akce s vychovatelem za poznáním nových míst, s přespáním mimo domov a turistikou do okolí. Jeden týden o prázdninách děti odjíždějí na dovolenou do Harrachova či Pece pod Sněžkou, kde stráví relaxačně turistický týden. Podzimní prázdniny děti nejčastěji tráví výletem, dle jejich přání. O Vánočních prázdninách se s dětmi dodržují tradice, děti navštěvují své rodiny a známé. O jarních prázdninách děti odjíždí na hory lyžovat.
- **Individuální koníčky, zájmy** - děti v dětském domově mají právo na své osobní volno a individuální zájmy, koníčky. Každé dítě do 15 let má alespoň jeden zájmový kroužek, kterému se věnuje. U dívek je to chovatelský kroužek, sportovní kroužek, aerobic, piloxing, keramika, tancování, zpěv, hra na klavír, Skaut i dobrovolní hasiči. U chlapců se jedná také o chovatelský kroužek, fotbal, dobrovolní hasiči a Skaut. Každý kolektivní kroužek, který děti navštěvují, jim pomáhá socializovat se do většinové společnosti, navazovat kontakt s vrstevníky, umět komunikovat, tolerovat druhé, ale i dodržovat pravidla a povinnosti spojené s kroužkem.
- **Příprava na budoucí povolání** - nezbytnou součástí výchovy v dětském domově je příprava na povolání a budování pracovních návyků. Jedna dívka studuje vysokou školu, a dvě dívky studují střední odborné školy, ale i tak většina z dětí bude do budoucna vykonávat manuální i fyzicky náročné povolání, proto je důležité je na to připravit. Děti se podílí na chodu rodinné skupiny, úklid pokojů a společných prostor, příprava jídla, praní, žehlení, starání se o květiny, nábytek a další činnosti během týdne. Pravidelně také pomáhají na zahradě hrabáním listí, sběrem ovoce, pletím zahrádky, zametáním, natíráním, úklidem sněhu aj.
- **Spontánní hra** - přes veškeré povinnosti a nabízené aktivity mají děti každý den své osobní volno. V rámci výchovy ke zdravému životnímu stylu a samostatnosti se děti učí svým povinnostem, ale i samostatnosti ve svém volném čase. Děti vědí, že po příchodu ze školy mají povinnost připravit se na další den, splnit povinnosti doma a následně mohou využít své osobní volno, se kterým se musí naučit nakládat.

Dle věku mohou děti ve svém osobním volnu jít na procházku mimo domov, mohou jít na zahradu, číst si, hrát si s ostatními či samostatně, malovat si, cvičit, hrát fotbálek atd.

- **Projekty** - v rámci přípravy na budoucí samostatný život jsou starší jedinci zapojováni do různých projektů v rámci dětského domova. Děti a mládež se mohou například dostat na jazykový kurz do Anglie či Irska, učit se finanční gramotnosti aj.

Dětský domov Vrchlabí

Dětský domov a školní jídelna Vrchlabí (dále DD Vrchlabí) je školské zařízení pro výkon náhradní výchovy, pro děti, kterým byla nařízena ústavní výchova. Zřizovatelem DD Vrchlabí je Královehradecký kraj a metodicky ho řídí Diagnostický ústav a Středisko výchovné péče Hradec Králové. Hlavním cílem DD Vrchlabí je pečovat o děti umístěné v domově, komplexně rozvíjet osobnost dětí, připravit je na budoucí život a snažit se o co nejvyšší počet umístění dětí do pěstounské péče či adopce.

Dětský domov se nachází v jižní části města Vrchlabí, které má kolem 13 tisíc obyvatel. Město Vrchlabí nabízí dětem velké množství kulturních, sportovních a dalších aktivit ve volném čase. Dětský domov má tři bytové jednotky. V každém bytu jsou tři ložnice, kuchyně s jídelnou, obývací pokoj, herna a sociální zařízení. U budovy se nachází zahrada s prolézačkami, houpačkami a hřištěm.

Historie dětského domova - dětský domov ve Vrchlabí vznikl v roce 1962, kdy byl přestěhován z Úpice. Původně tato budova byla ve vlastnictví místního továrníka, později byla využita jako sídlo místní firmy. Postupně od roku 2000 byla budova přestavována tak, aby mohla sloužit jako dětský domov. Tři samostatné jednotky byly vybudovány v roce 2004. (Dětský domov a školní jídelna Vrchlabí)

Život dětí v domově - v současné době v domově žije 24 dětí ve třech rodinných skupinách, po osmi dětech. Chod dětského domova zajišťuje celkem 18 pracovníků, ke každé rodinné skupině náleží dva hlavní vychovatelé a další asistenti pedagoga. Snahou DD Vrchlabí je zajistit výchovu a péči dětem, které byly umístěny do ústavní výchovy a po celou dobu pobytu děti připravovat na odchod z domova a poskytnout jim podporu i po odchodu.

Výchovná, aktivizační a další činnost probíhá zvláště ve třech rodinných skupinách. Rozdělení dětí do skupin je tvořeno s ohledem na rodinné vazby. Všechny děti navštěvují mateřskou, základní, střední či vysokou školu mimo DD Vrchlabí. Zájmová činnost probíhá v dětském domově jako součást školního vzdělávacího programu nebo mimo dětský domov prostřednictvím zájmových aktivit v domově mládeže, v TJ Spartak a v základních uměleckých školách.

Ředitelka dětského domova zpracovává školní vzdělávací program, vedoucí vychovatelka zpracovává roční plán, který je závazný pro všechny pracovníky. Dále se řídí týdenním plánem výchovně vzdělávací činnosti. Každému dítěti je po příchodu zpracován individuální vzdělávací plán (plán rozvoje dítěte).

Dětský domov, prostřednictvím vychovatelů, zajišťují co nejlepší klima domova, aby se děti cítily v domově co nejlépe, snaží se udržovat kontakt s rodinou, udržuje dobré mezilidské vztahy, respektuje osobnost dítěte, snaží se posilovat jejich sebevědomí, dbá na prevenci v oblasti rizikových jevů.

Trávení volného času v DD Vrchlabí - součástí výchovného procesu jsou volnočasové aktivity. Tyto aktivity jsou zpracovány ve školním vzdělávacím plánu. V dětském domově jsou nabízeny a provozovány především sportovní, přírodovědné, pracovní technické, rekreační i odpočinkové činnosti. Nesmí také chybět rodinná výchova a příprava na vyučování. V současné době jsou v domově nejvíce provozovány sportovní aktivity jako v DD Semily.

- **Sport**

I v tomto domově jsou nejoblíbenější a nejvíce zastoupené sportovní aktivity. Děti v průběhu roku reprezentují dětský domov ve sportovních aktivitách v rámci svých škol, ale i v rámci zařízení náhradní péče. Mezi sportovní aktivity v DD Vrchlabí patří turistika, plavání, cykloturistika, lyžování, bruslení, atletika, běh. Některé děti z domova se účastní i mezinárodních atletických závodů v Maďarsku a reprezentují na plaveckých závodech v České republice.

- **Kultura**

Vrchlabí a okolní horská města nabízí mnoho volnočasových aktivit. Děti několikrát do roka navštěvují divadelní představení v Hradci Králové, ale i Vrchlabí. Během měsíce pak navštěvují různé výstavy, exkurze ve městě a okolí a také besedy například s příslušníky Městské policie a zdravotníky.

Pravidelně se zúčastňují akcí pořádaných městem Vrchlabí, jako jsou adventní koncerty, 1. Máj, Čarodějnický rej, dětské dny, pout', Vánoční trhy aj.

- **Prázdninové akce**

O prázdninách děti nejčastěji vyráží na jednodenní i více denní výlety. O jarních prázdninách je to pobyt, například v Nové Pace, výlety do Liberce a dalších míst po České republice. O letních prázdninách jsou pro děti zajištěny dětské letní tábory, společná dovolená v Poděbradech, Harrachově nebo pobyt ve Starých Splavech. Děti tráví dovolenou poznáváním nových míst, odpočinkem a zábavou.

V zimě pak navštěvují nedaleká lyžařská střediska a další zajímavá místa na horách. Vánoční svátky jsou v domově tradiční, například pečení cukroví, nákup dárků, návštěva rodiny atd.

- **Individuální koníčky, zájmy**

Individuální zájmové kroužky jsou zajišťovány v domově mládeže ve Vrchlabí, v Základní umělecké škole a v TJ Spartak. Děti navštěvují taneční kroužky, keramiku, plavání, fotbal, florbal, atletiku, horolezecký kroužek, stolní tenis a rukodělné činnosti. V základní umělecké škole se učí hře na flétnu a klavír.

- **Spontánní hra**

Po splnění všech školních i domácích povinností mají děti osobní volno, kdy se mohou věnovat svým zájmům a koníčkům. Nejčastěji tráví svůj volný čas venku na zahradě, hrou s ostatními dětmi a odpočinkem.

- **Projekty**

V rámci přípravy na budoucí samostatný život jsou starší jedinci zapojováni do různých projektů v rámci dětského domova. Adolescenti se zapojují například do projektů: Chci pracovat, Vzdělávací program sociálních dovedností, Finanční gramotnost a Orientace na trhu práce. (Dětský domov Vrchlabí)

5.4 Výsledky výzkumného šetření

Praktická část diplomové práce se zabývá problematikou trávení volného času u dětí v dětském domově v Semilech a ve Vrchlabí. Předmětem výzkumného šetření bylo především zjistit aktuální možnosti trávení volného času dětí v dětském domově a následně zjištění možného využití trávení volného času v jejich budoucím životě.

Prostřednictvím otázek jsme zjistili, jaké aktivity děti preferují, zda raději tráví volný čas kolektivně či samostatně. Také nás zajímal jejich subjektivní názor na nabízené volnočasové aktivity v dětském domově, zda si myslí, že jsou pro ně přínosné nebo zda je nebaví. Dalším zjištěním mělo být posouzení finanční náročnosti jejich aktivit, ale také jak budou chtít trávit svůj volný čas v dospělosti a zda si uvědomují, že v dospělosti budou mít také volný čas pro sebe. Pomocí použitých metod jsme mohli odpovědět na námi stanovené výzkumné otázky.

DVO1:

Jaké druhy zájmových aktivit respondenti ve volném čase preferují?

Cílem výzkumné otázky bylo zjistit, jaké aktivity mají respondenti rádi, jakými aktivitami nejraději tráví svůj volný čas, kde a s kým a zda jsou v dětském domově vedeny k aktivnímu a smysluplnému trávení volného času.

Adolescenti

V dětském domově v Semilech respondenti uvádí, že nejraději tráví svůj volný čas s kamarády, přáteli na procházce, venku mimo zařízení. Respondenti vyhledávají společnost a kolektivní aktivity. Jejich oblíbenou aktivitou je sport. Žádné z dětí nevedlo jako oblíbenou aktivitu sledování televize ani PC. Většina dotazovaných navštěvuje nějaký volnočasový kroužek, kde přichází do kontaktu s ostatními vrstevníky. Dle respondentů nabízí dětský domov jeden kroužek, kterým je tancování pod vedení vychovatelky. Následně nabízí další volnočasové aktivity, jako jsou výlety, sportování, ale respondenti je nevyužívají, pokud nemusí. Respondenti upřednostňují individuální trávení svého volného času, nejraději s kamarády mimo domov. Zjistili jsme také, že děti a mladiství mají volný čas každý den, po škole až do večera. Množství volného času považují za dostatečné.

Respondenti v dětském domově ve Vrchlabí nejraději tráví svůj volný čas sportováním, pobytem venku, individuálními zájmy, ale i jednotlivými činnostmi jako je malování, vaření, vyšívání. Z rozhovorů vyplynulo, že nejraději tráví svůj volný čas venku s kamarády, se sourozenci mimo dětský domov. Žádný z respondentů neuvedl oblíbenou aktivitu sledování televize nebo hraní her na počítači. Respondenti již nenavštěvují žádný zájmový kroužek mimo dětský domov. Vyhledávají spíše jiné možnosti trávení volného času, které uspokojují jejich individuální potřeby. Pouze jeden respondent uvedl, že navštěvuje zájmový kroužek, mechaniku. Dětský domov nicméně dětem nabízí různé volnočasové aktivity, především sportovní povahy, jako je bruslení, jízda na kole, výlety, turistika, ale i stolní hry, různé akce apod. Respondenti si myslí, že mají každý den dostatek volného času, kdy se mohou věnovat svým aktivitám.

Dospělí

Respondentky z obou dětských domovů, které zde v současné době už nežijí, uvedly, že nejraději trávily volný čas s přáteli, sourozenci, rodinou a mimo zařízení, venku. V DD Semily ve volném čase rády odpočívaly nebo byly venku na volné vycházce. Také nenavštěvovaly žádný zájmový kroužek v adolescentním věku, ale využívaly především volnočasové aktivity nabízené dětským domovem. Především tancování kankánu, různé výlety, plavání, lyžování, ale i zapojení se do různých projektů. Žádná aktivita jim v dětském domově nechyběla. Také jsme zjistili, že po dobu pobytu měly dostatek volného času zpravidla vždy po škole.

V druhém dětském domově ve Vrchlabí mezi oblíbené aktivity patřily kolečkové brusle, jízda na kole, procházky a plavání. V mladším a starším školním věku navštěvovaly zájmové kroužky mimo dětský domov, jednalo se o keramiku, pěvecký sbor, hru na flétnu, hru na klavír a volejbal. Dětský domov jim mimo jiné nabízel další volnočasové aktivity, zpěv, tanec, atletiku a volejbal. S těmito aktivitami se zúčastnily i několika soutěží v rámci dětských domovů. Dětský domov je nijak neomezoval ve volnočasových aktivitách a většinou se mohly věnovat tomu, co je baví. Respondentky uvádí, že měly pro sebe dostatek volného času v týdnu i o víkendu, kdy se mohly věnovat svým aktivitám.

Zaměstnanci

Zaměstnanci shodně uvedli, že děti nejraději tráví svůj volný čas individuálně s kamarády, přáteli, s vrstevníky na volných vycházkách, venku ve městě.

Také však uvedli, že nejraději tráví svůj volný čas u počítače, tuto odpověď ani jeden respondent neuvedl. Ředitel domova nám sdělil, že velkou oblibou je poslech hudby a tancování. I přesto, že vychovatelé mají každý den připravenou volnočasovou aktivitu, děti preferují jiné trávení volného času. Zaměstnanci si myslí, že ve většině případů dětem nechybí žádná aktivita či kroužek, ale vědí, že by děti rády na kroužek dojížděly mimo město Semily, a to bohužel z bezpečnostních důvodů nemohou dovolit. Starší děti by rády navštěvovaly diskotéky, společenské akce mimo město častěji, než mají dovolené. Shodně si v obou dětských domovech zaměstnanci myslí, že děti mají pro sebe dostatek volného času, někdy až příliš, pravidelně po škole, po splnění všech školních i domácích povinností.

Zaměstnanci dětských domovů děti vedou především ke sportovním aktivitám, jako je turistika, jízda na kole, bruslení, atletika. Také se je snaží rozvíjet ve výtvarných činnostech a hudbě. Vychovatelé v DD Vrchlabí shodně uvedli, že to, jak děti tráví svůj volný čas, záleží především na věku dítěte, na jeho rozumových schopnostech i potřebách. Menší děti rády tráví svůj volný čas hrou na zahradě, zatímco ti větší tráví svůj volný čas individuálními činnostmi na pokoji, u počítače nebo venku mimo domov. S věkem souvisí i to, s kým děti nejraději tráví svůj volný čas, mladší děti nejraději s vychovatelem a kamarády v domově, zatímco ti větší s kamarády ze školy, s přáteli a partou.

Závěr k DVO1

Ve výzkumném šetření jsme ověřili, že respondenti v minulosti i v současnosti nejraději tráví svůj volný čas sportem, ale i individuálními zájmy. Mezi individuální zájmy řadíme (pobyt venku, pobyt na pokoji, kreslení, tancování, poslech hudby, piloxing, fotbal, volné vycházky apod.). Ke sportovním aktivitám vedou děti oba dětské domovy. Nabízejí jim širokou škálu sportovních aktivit, jako je bruslení, plavání, lyžování, turistika, atletika i lezecká stěna. K těmto aktivitám je většina respondentů vedena a v rámci dětského domova je využívá. V DD Semily navíc respondenti navštěvují alespoň jeden zájmový kroužek, který je baví a chtěli by si ho uchovat i do dospělosti.

Můžeme tak říct, že v DD Semily děti navštěvují zájmové kroužky, které si například samy zvolily, kterým se mohou věnovat od mala až po dospělost, a proto si většina z nich zájmový kroužek zachovala až dodnes.

Pokud nevyužívají sportovní aktivity v rámci dětského domova ani zájmový kroužek, preferují trávení volného času s vrstevníky, s přáteli, přítelem a především mimo zařízení, venku. Odpoutání od rodiny a vychovatelů je pro tuto věkovou skupinu normální. Adolescenti nechtějí být kontrolováni a nejdůležitější roli v jejich životě hrají právě vrstevníci a parta. Respondenti vyhledávají volnost a individuální trávení volného času. Žádný z respondentů neuvedl jako oblíbenou aktivitu sledování televize nebo internet. Soudíme tak, že tyto aktivity nejsou pro adolescenty až tak důležité.

V obou dětských domovech jsou děti vedeny ke smysluplnému trávení volného času. Mezi oblíbené volnočasové aktivity dětí, dnes i v minulosti, patří sportování a především individuální zájmová činnost (volné vycházky, setkávání s kamarády, kreslení, hudba, tancování, brigády) mimo dětský domov.

DVO2:

Které aktivity by si chtěli respondenti uchovat do dospělosti?

Cílem druhé výzkumné otázky bylo zjistit, zda volnočasové aktivity, které se naučili v dětském domově a provozují je v současné době, by si rádi uchovali i do dospělosti, předali svým dětem, partnerům a zda respondenti mají představu o trávení volného času v budoucnosti.

Adolescenti

Respondenti si většinou nejsou jistí, kolik jejich měsíční aktivity stojí. Všichni si však myslí, že jejich čas není finančně náročný. Do budoucna nevědí, zda si budou moci dovolit takto trávit svůj volný čas. Uvědomují si, že budou mít více práce, domácích povinností, a tudíž méně času, ale zároveň doufají, že si volný čas udělají. Představují si, že v budoucnosti budou svůj volný čas trávit převážně doma, s rodinou nebo s přítelem, budou se starat o domácnost, scházet se s přáteli, chodit do práce, ale také se budou snažit být nějakým způsobem aktivní. Většina respondentů by ráda trávila svůj čas jako doposud. Rádi by nadále chodili běhat, jezdili na kole, chodili na zájmové kroužky (SDH, piloxing), pokračovali v práci v nemocnici nebo hráli volejbal. Uvědomují si, že i v dospělosti je potřeba si od povinností odpočinout.

Respondentka, která v současné době nemá o žádnou volnočasovou aktivitu zájem, uvedla, že jediná aktivita kterou by možná provozovala, by bylo plavání, ale ostatní sporty ji nebaví.

Zaměstnanci

Finanční náročnost zaměstnanci DD Semily neshledávají vysokou. Vychovatelé se dětem snaží nabízet volnočasové aktivity, které nejsou finančně náročné, a které by mohli provozovat i v budoucnosti. Zaměstnanci se domnívají, že pokud budou mít děti zájem ve sportovních a dalších pohybových aktivitách pokračovat i v budoucnu, nebude to problém. Otázkou však je, zda se dětem bude chtít. Na druhou stranu, zřejmě nebudou mít prostředky na provozování aktivit jako je nakupování po městě, výlety do obchodních center a podobně. Vycházkám do města se bude však věnovat většina z nich. Zaměstnanci si také myslí, že finance nebudou důvodem, proč by děti přestaly volnočasové aktivity provozovat. Dále z odpovědí zaměstnanců vyplynulo, že důležité je, že děti budou vědět, jaké aktivity mohou provozovat ve svém volném čase, budou mít povědomí o možnostech trávení volného času, budou znát místa, která navštívily a případně tato místa ukáží svým dětem a rodině.

Vychovatelé DD Vrchlabí se domnívají, že volnočasové aktivity jsou přiměřeně náročné na finance. Snaží se dětem nabídnout činnosti, které je naučí trávit volný čas smysluplně a které mohou využít i v budoucnu. Zda si adolescenti uchovají aktivity i po odchodu z dětského domova záleží pouze na nich samých a na jejich osobnostních vlastnostech, předpokladech, prostředí, ve kterém se budou pohybovat, ale i jejich vytrvalosti. Někteří k tomu určité předpoklady mají, jiní zas naopak. Dle vychovatelů pak ve finále nezáleží, jaké konkrétní aktivity si uchovají, ale především je důležité si uvědomit, že je potřeba plnohodnotně vyplnit svůj čas i v dospělosti. Během let strávených v dětském domově jsou děti vedeny k rozvoji vlastností, které jsou nutné pro volnočasové aktivity v dospělosti a pro samostatný život, a tak základní podnět k udržení aktivit mají.

Závěr k DVO2

V obou dětských domovech jsme zjistili, že respondenti si uvědomují finanční i časovou náročnost volnočasových aktivit. Respondenti vědí, co znamená pojem volný čas, a uvědomují si, že je potřebný pro zdravý životní styl i udržení psychické a fyzické rovnováhy.

Respondenti si připouští, že se v budoucnu budou muset postarat o rodinu, domácnost a chodit do práce, a tak nebudou mít tolik volného času. Zjistili jsme, že respondenti vědí, že je důležité v dospělosti nějakým způsobem trávit svůj volný čas a tento fakt bereme jako dobrý základ pro jeho smysluplné trávení volného času v budoucnosti.

V obou dětských domovech by si respondenti rádi zachovali volnočasové aktivity ze současnosti. Uvědomují si náročnost volnočasových aktivit a vědí, že si mohou zachovat i ostatní, méně finančně i časově náročné aktivity, jako je sportování, běh, výlety, plavání a vycházky.

DVO3

Které aktivity respondentům přináší největší užitek pro jejich další vlastní život?

Cílem výzkumné otázky bylo zjistit, zda si respondenti uvědomují praktický přínos volnočasových aktivit, zda je něco učí, jsou pro ně přínosné do budoucnosti nebo naopak ne.

Adolescenti

Respondenti dokáží rozpoznat aktivity, které jsou pro ně prospěšné. Všichni si uvědomují, že volnočasové aktivity mají v životě jedince smysl. Sportování jim pomáhá ke snižování hmotnosti, mají pravidelný pohyb, lepší kondičku, vědí, že nemají kouřit, protože to není při sportu dobré apod. Jsou si vědomi, že aktivity je učí dodržovat pravidla, dodržovat závazky a tyto dovednosti jsou pro ně důležité. Vědí, že nejcennější jsou pro ně běžné činnosti v domově, pomoc s vařením, úklidem, starání se o domácnost a další činnosti, které je připravují na budoucí život.

Respondenti již nevyhledávají aktivity nabízené domovem jako dříve. Nemají rádi zapojování do různých projektů, ale vědí, že získané znalosti mohou využít. Jedna respondentka také vidí pozitivum v doučování menších dětí v rodinné skupině, jelikož studuje mimoškolní pedagogiku. Respondenti DD Semily neuvodli žádnou aktivitu, kterou by vyřadili ze svého režimu. V DD Vrchlabí by vyškrtli jako první sledování televize a chození ven s kamarády.

Dospělí

V našem šetření jsme ověřili, že respondentky si uvědomují, že trávení volného času v dospělosti je důležité a prospěšné. Uvědomují si, že je důležité si odpočinout, věnovat se sama sobě a smysluplně trávit svůj volný čas. Také uvedly, že praktický přínos v dětském domově měly především aktivity spojené s chodem domácnosti, jako je vaření, žehlení, úklid, ale i výlety s vychovateli, kdy se mohly podívat na nová místa. V budoucnu by rády tato místa ukázaly i svým dětem. S žádnou aktivitou ve volném čase neměly v domově problém.

Zaměstnanci

Zaměstnanci vidí v každé aktivitě nějaký smysl pro rozvoj osobností dětí, i pro jejich budoucnost. Volnočasové aktivity učí děti dodržovat pravidla a určitý režim. Podnikání výletů a sportování je učí, jak mohou trávit volný čas aktivně a zároveň poznávat nová místa. Všechny tyto aktivity také rozvíjejí jejich osobnost, vlastnosti, fantazii, schopnost překonávat překážky a postavit se výzvě. Doma se pak učí starat se o domácnost, připravovat jídla, uklízet apod. Všechny aktivity, které je nějakým způsobem rozvíjejí, jsou důležité pro jejich samostatný život a pro to, aby se dokázaly postarat o rodinu, domácnost a o sebe samotné.

Dle zaměstnanců děti nemají žádnou aktivitu, která by jim vadila a kterou by vyškrtly, pokud pomineme školní povinnosti. Uvádí pouze, že by děti rády měnily vnitřní řád domova a rozšiřovaly nastavené hranice, a to i v oblasti volného času.

Závěr k DVO3

Adolescenti vidí ve volnočasových aktivitách spojených s chodem domácnosti pozitivní vliv, ale ve skutečnosti se jim snaží vyhýbat. Vrstevníci a parta mají v tomto případě na pozitivní vnímání jednotlivých aktivit velký vliv. Problém je i v tom, že respondenti vědí, že je to pro ně prospěšné, ale často aktivity nechtějí vykonávat. Za zásadní věc považujeme, že respondenti si většinu aktivit na vlastní kůži zkusí, zažijí je a tak vědí, že mohou jít touto cestou a trávit tímto způsobem svůj volný čas. Jakou cestu si zvolí, už je pouze na nich.

Stejně tak respondenti, kteří nežijí v dětském domově, shledávali nejcennější aktivity spojené s chodem domácnosti, jako je vaření, uklízení a další běžné činnosti.

Také pozitivně hodnotí výlety a poznávání nových míst. I přesto, že v současné době aktivně netráví volný čas, rádi by nová místa a získané zážitky předali v budoucnu i svým dětem a blízkým.

Respondenti si uvědomují, že nabízené volnočasové aktivity je učí novým věcem a jsou pro ně prakticky přínosné do budoucího života.

DVO4:

Uchovali si některé aktivity z dětského domova respondenti, kteří DD opustili, i v dospělosti?

Cílem výzkumné otázky bylo ověřit, zda nabízené volnočasové aktivity v dětském domově měly pro respondentky smysl pro jejich budoucí, současný život. Zda si některé aktivity uchovaly do dnes nebo zda už nemohou takto trávit svůj volný čas a z jakého důvodu.

Dospělí

Naše výzkumné šetření ukázalo, že respondentky nepokračovaly, ani nepokračují ve volnočasových aktivitách, které si osvojily v dětském domově. Vyplývalo však, že některé respondentky měly alespoň snahu se volnočasovým aktivitám, které se v dětském domově naučily, věnovat. Jednalo se především o bruslení a jízdu na kole. V současné době už se volnočasovým aktivitám nevěnují respondentky ani z jednoho dětského domova. Jedna respondentka však uvedla, že tráví čas s miminkem a chodí s ním na procházky každý den. I to můžeme považovat za vhodné trávení volného času, protože si uvědomuje, že pobyt venku s dětmi je důležitý.

Jedním z důvodů, proč přestaly volnočasové aktivity provozovat, byla skutečnost, že tyto aktivity nabízel dětský domov. Po odchodu z dětského domova respondentky neměly tuto potřebu. Dalším důvodem je, že nemají na aktivity čas, protože mají malé děti, starosti o domácnost a musí se věnovat jiný věcem než volnému času. Také nemají na své volnočasové aktivity vhodné podmínky. Často postrádají dostupnost vhodného terénu, dostupnost bazénu apod. Důležité je, že si respondentky uvědomují, že v dětském domově trávily svůj volný čas aktivněji, nějakým způsobem a pokud budou chtít a vyčlení si svůj čas, budou moci ve smysluplném trávení volného času pokračovat.

Jako pozitivní fakt shledáváme, že respondentky měly snahu pokračovat ve volnočasových aktivitách a do budoucna třeba zase pokračovat budou, pokud budou opravdu chtít a najdou si vhodné podmínky.

Zaměstnanci

Zaměstnanci a ředitel domova osobně zná děti a mladistvé, kteří již opustili dětský domov. Občas se s některými z nich setkají. Zaměstnanci shodně uvádějí, že i přesto, že se snaží dětem předat možnosti trávení volného času, vědí, že po odchodu z dětského domova se většina z nich aktivitám nevěnuje. Tyto děti a mladiství začnou mít jiné povinnosti, hodnoty a potřeby ve svém životě, zakládají své rodiny, chodí do práce a nemají potřebu nějakým způsobem trávit svůj volný čas. Zlomek z nich si některé aktivity osvojila i v dospělosti, ale jedná se spíše o nějaké brigády, chození do kostela, výlety.

Závěr k DVO4

Z našeho výzkumného šetření vyplynulo, že jedinci po odchodu z dětského domova nemají dostatek času na smysluplné trávení volného času. Většinu svého času věnují péči o děti, domácnost a zaměstnání. Respondentky měly alespoň snahu, se nějaký čas volnočasovým aktivitám věnovat, ale čas či podmínky jim to nedovolily. Pozitivní zjištění vidíme především v uvědomění si a snaze vykonávat volnočasové aktivity, které se naučily v dětském domově, i v dospělosti.

Nabízené volnočasové aktivity v dětském domově měly pro respondentky smysl. Naučily se především dovednosti potřebné pro chod domácnosti a pro samostatný život. V současné době žádná z respondentek neprovozuje žádnou volnočasovou aktivitu (sport, hudba, tanec) z dětského domova z důvodu nedostatku volného času a jiných priorit v jejich životě.

5.5 Diskuze

V této kapitole najdete odpověď na hlavní výzkumnou otázku. Dále jsou zde shrnuty všechny poznatky získané výzkumným šetřením v dětském domově v Semilech a ve Vrchlabí.

Hlavní výzkumná otázka byla stanovena:

Mají děti v dětském domově dostatek volnočasových aktivit, které je baví a jsou pro ně přínosné i do budoucího života?

Dětský domov Semily

Z výzkumného šetření vyplývá, že vnímání volného času a volnočasových aktivit je velmi závislé na rozumových schopnostech i na věku respondenta. Děti a mladiství při odpovídání v prvních chvíli tápali a byli v rozpacích, následně však většina z nich dokázala smysluplně odpovědět, dle jejich názoru a postoje na volnočasové aktivity. Z rozhovoru jsme zjistili, že respondenti si uvědomují důležitost volnočasových aktivit a toho, co je pro ně správné. Pokud si to budou uvědomovat i nadále, bude to pro ně v dospělosti jenom snazší. K pochopení důležitosti volnočasových aktivit do budoucna by mělo přispět i rodinné fungování dětského domova. Vychovatel by měl být vzorem, měl by děti nadále vést ke všem aktivitám i přesto, že ti starší nejeví až takový zájem.

Respondenti vědí, co znamená volný čas, vědí, že je to čas, kdy si mohou dělat, co právě chtějí, co mají rádi. Z šetření je patrné, že si děti představují, co bude, až opustí dětský domov. S volnočasovými aktivitami v dospělosti počítají, ale pouze okrajově. Myslí si, že na aktivity nebudou mít čas a budou mít jiné starosti a hlavně budou s rodinou. Potřebu být s rodinou, přáteli a známými má většina dětí v dětském domově. Tuto potřebu lze jednoduše vysvětlit tím, že v současné době jim je odepřena či omezena. Proto myslí na to, až odejdou z domova a budou s blízkými osobami, které mají rádi a volnočasové aktivity odsunují do pozadí.

Respondenti pozitivně hodnotí všechny aktivity, které jim dětský domov nabízí. Nejvíce ocenili právě ty, kde se setkávají s vrstevníky, s běžnou populací, a kde vystupují jako normální děti z funkčních rodin. Z vlastní zkušenosti vím, že některé děti v pubertě se za dětský domov stydí, ale v dospívání svůj názor mění, a dokáží si racionálně odůvodnit, proč je dětský domov pro ně lepší než rodina a dokáží s tím žít.

Respondenti neuvedli žádnou aktivitu, kterou by chtěli ze svého života v dětském domově vyškrtnout. Jsou s trávením volného času spokojeni a ti, kteří navštěvují zájmový kroužek, chtějí v navštěvování kroužku setrvat i v budoucnu. Z rozhovoru s mladšími dětmi vím, že ty by naopak zájmový kroužek, který navštěvují, vyškrtnly a raději by trávily čas s ostatními dětmi nebo vychovatelem.

Když přihlédneme k tomu, z jakého prostředí respondenti pochází, můžeme říct, že ti, kteří nemají dobré rodinné zázemí a pochází ze sociálně vyloučených lokalit, jsou rádi za jakoukoliv příležitost, kterou jim dětský domov nabízí. Je znát, že dívky jsou rády, že mohou navštěvovat kroužek a rády by takto trávily volný čas i v budoucnu. Respondentka, která nevyužívá žádný zájmový kroužek, nebaví ji sportovat a žádné jiné zájmy nemá, pochází z prostředí, kde také neměla žádné volnočasové aktivity, potulovala se po městě s partou a z této party byla před dvěma lety vytržena. Tuto skutečnost, umístění do dětského domova brala jako křivdu a do dnes s tím není srovnaná a vyhledává každou možnou chvíli, kdy může odjet na víkend domů za matkou a vrstevníky. Ostatní respondentky pocházející ze sociálně vyloučených lokalit, byly před příchodem do domova zanedbané a berou dětský domov jako svůj domov. To se odráží i v jejich přístupu k volnému času a fungování v domově.

Rozmanitá nabídka volnočasových aktivit v dětském domově i mimo něj umožňuje dětem všestranný rozvoj jejich osobnosti. Aktivity jsou nabízeny dětem s ohledem na jejich individualitu a osobní rozvoj. I přesto, že respondentky už v současné době tráví svůj volný čas spíše individuálně, ať už se jedná o ty, kteří v domově žijí, nebo ty, které domov opustily, dětský domov jim dal základy jak správně a smysluplně trávit svůj volný čas, uvědomují si, jaké aktivity a kde mohou provozovat. Respondenti v dětském domově mají dostatek aktivit, které je připravují na budoucí život, ale i při kterých navazují kontakt s běžnou populací a socializují se. V rámci volnočasových aktivit je v nich budována zodpovědnost na sebe sama, ale i ostatní v kolektivu.

Dle rozhovorů se zaměstnanci vyplynulo, že respondenti jsou sportovně nadaní a rádi sportují. Při hře v kolektivu hrají fair play a umí dodržovat pravidla. Sportovní aktivity je většinou naplňují a baví. Můžeme říct, že právě volnočasovými aktivitami přichází na jiné myšlenky, zvyšují si sebevědomí, mají pocit, že v něčem vynikají a jsou na sebe hrdí, že něco dokáží.

Výsledek našeho výzkumného šetření hodnotím pozitivně a můžeme říct, že děti a mladiství v dětském domově v Semilech mají dostatek volnočasových aktivit, které je baví a jsou pro ně přínosné do budoucího života.

Dětský domov Vrchlabí

V rámci výzkumného šetření v dětském domově ve Vrchlabí jsme se seznámili s individuálními pohledy jedinců na trávení volného času v současnosti a v budoucnosti. Respondenti si uvědomují, jak důležité je trávit svůj volný čas v mládí, ale také v dospělosti smysluplně, ale také považují za podstatné věnovat se rodině, práci a péči o domácnost. Tento fakt můžeme hodnotit pozitivně jako dobré fungování vychovatelů, kteří jim předávají potřebné znalosti a dovednosti nezbytné pro samostatný život jedince. Respondenti vědí, co pro ně znamená volný čas, a uvědomují si, že se v budoucnu volnočasovým aktivitám nebudou moci natolik věnovat. Navzdory tomu by rádi ve vykonávání většiny volnočasových aktivit naučených v dětském domově setrvali co nejdéle. Konkrétní představu o volném čase v dospělosti nemají. Domnívají se, že budou veškerý svůj čas trávit v zaměstnání a péči o domácnost.

Respondenti hodnotí volnočasové aktivity nabízené dětským domovem pozitivně. Rádi se pyšní svými výsledky, kterých dosáhli v atletice, sportu či tancování. Mají rádi aktivity, při kterých se setkávají s ostatními vrstevníky, rádi tráví svůj čas s partou, ze školy či z domova. Pokud by měli respondenti uvést volnočasovou aktivitu, kterou by vyloučili jako první, jednalo by se o sledování televize. Dále jsme z rozhovorů zjistili, že mladší děti by jako první vyloučili zájmové kroužky, atletiku, fotbal či skaut.

V porovnání s DD Semily, je zde stejná situace i v oblasti přirozeného prostředí respondenta. Adolescenti často pochází z málo podnětného rodinného prostředí, kde trávili svůj čas patologicky (v partě, užíváním návykových látek, potulováním). Respondenti byli často umístěni do dětského domova z důvodu zanedbané péče s nerovnoměrným vývojem osobnosti, ale i s problémem verbální či neverbální komunikace. Většina z nich prošla značným posunem v jejich rozumových schopnostech i dalších dovednostech. Dětský domov je rozvinul a snaží se je připravit na budoucí život. I to může mít vliv na to, že jsou často vděční za příležitosti, které se jim v domově dostávají. Někteří se vracejí do dětského domova za svými kamarády jako domů, ale ti kteří jsou v dětském domově neradi a vidí umístění jako nespravedlivé, nemají o volnočasové aktivity až takový zájem a rádi tráví svůj čas samostatně.

Všechny volnočasové aktivity jsou dětem nabízeny s ohledem na jejich individuální zájmy a potřeby. I přesto, že adolescenti v současné době tráví svůj čas především dle sebe a nevyužívají žádný zájmový kroužek, lze pozorovat, že základ ve smysluplném trávení volného času mají.

Vědí, jaké aktivity mohou využít v rámci dětského domova, do kterých se mohou zapojit a co mohou dělat ve svém volném čase. Tento fakt přispívá ke smysluplnému trávení volného času i v budoucnosti. Pozitivně hodnotíme volnočasové aktivity, které adolescenty připravují na odchod z dětského domova, ať už se jedná o socializaci prostřednictvím různých akcí ve společnosti, různých projektů či péči o domácnost, ale i snahu vést děti k nalezení brigád a k pozitivnímu přístupu k práci. Zaměstnanci si myslí, že všechny aktivity v DD Vrchlabí jsou smysluplné, pokud děti v určitém směru rozvíjejí. Pokud dítě chce a má snahu se zúčastnit volnočasových aktivit, je tam jakýsi předpoklad pro smysluplné trávení volného času i v budoucnosti.

Celkové shrnutí – výsledky výzkumného šetření hodnotíme pozitivně a můžeme říci, že děti a mladiství v obou dětských domovech mají dostatek volnočasových aktivit, které je baví a jsou pro ně přínosné do budoucího života. Dětské domovy nabízí dětem široké spektrum volnočasových aktivit, především sportovní, výtvarné, hudební, ale i vzdělávací, které každého jedince v jistém smyslu rozvíjí. Každý jedinec si může vybrat dle sebe, jak svůj volný čas bude trávit a co ho bude bavit. Už jen samotný fakt, že děti zažily určitou volnočasovou aktivitu a uvědomují si, jaké aktivity ve svém volném čase mohou dělat je pozitivní zjištění. Můžeme říci, že děti v dětském domově dostávají někdy lepší základy a podněty pro trávení volného času než některé děti v běžných rodinách. Dospěli jsme k názoru, že v minulosti i dnes děti nejraději tráví svůj volný čas s kamarády, rodinou či přítelem mimo dětský domov. Také se ukázalo, že nejvíce rozšířená volnočasová aktivita v dětských domovech je sport (turistika, plavání, bruslení) a další aktivity, které vykonává většinová společnost a děti z dětských domovů se tak mohou zapojit a socializovat. Jako nejoblíbenější aktivitu ve svém volném čase mají děti volné vycházky mimo domov, setkávání se s přáteli, ale i zájmový kroužek, pokud se mu v současné době věnují.

V porovnání s výzkumným šetřením v soukromém dětském domově Markéta, o.p.s., můžeme říct, že výsledky jsou srovnatelné. V soukromém dětském domově si děti uvědomují, co pro ně znamená volný čas, a vědí, že je důležité volný čas trávit smysluplně.

Mezi oblíbené volnočasové aktivity dětí v soukromém dětském domově patří zájmové kroužky, sport a pobyt venku. Respondenti také shodně uvádějí, že mají dostatek času sami pro sebe a že jsou spokojeni s nabídkou volnočasových aktivit v domově. Nejvíce rozšířené aktivit v soukromém dětském domově jsou pak ty sportovní. (Ochová, 2013, s. 55-58)

Výzkumným šetřením jsme ověřili, že námi vybrané dětské domovy plní svou funkci zodpovědně, snaží se dětem individuálně věnovat, reagovat na jejich potřeby a vychovatelé svoji práci odvádí zodpovědně. Oba dětské domovy nabízí dětem volnočasové aktivity, kterými děti mohou svůj volný čas smysluplně využít. Všichni respondenti mají ve svém volném čase aktivitu, která je baví a přináší jim užitek. Dětské domovy respondentům předávají znalosti a dovednosti potřebné pro samostatný život a pro smysluplné trávení volného času i po odchodu z dětského domova.

Závěr

Diplomová práce se zabývá velmi oblíbeným a aktuálním tématem, kterým je volný čas dětí v dětském domově. I přesto, že na toto téma je zaměřeno mnoho závěrečných prací, snahou této diplomové práce bylo zachytit současnou situaci v oblasti trávení volného času dětí v dětském domově v Semilech a ve Vrchlabí. Tuto situaci se podařilo zmapovat.

Diplomová práce obsahuje teoretickou a praktickou část. Na začátku teoretické části byla uvedena terminologie k danému tématu, definování pojmu volný čas, pojem volnočasová aktivita, druhy volnočasových aktivit a faktory ovlivňující trávení volného času. Dále byla popsána vývojová období jedince, adolescence a dospělost, která jsou důležitá pro tuto diplomovou práci a popsána charakteristika ústavní výchovy v České republice. V úvodu praktické části byl stanoven cíl diplomové práce a výzkumného šetření. Následně byly stanoveny hlavní a dílčí výzkumné otázky a popsána charakteristika výzkumného vzorku, adolescentů a dospělých z dětského domova v Semilech a ve Vrchlabí. Popsáno bylo i prostředí obou dětských domovů, podmínky pro život dětí a nabízené volnočasové aktivity v dětských domovech.

V rámci výzkumného šetření byly zjištěny aktuální možnosti trávení volného času dětí v dětském domově v Semilech a ve Vrchlabí. Pomocí kvalitativních metod, rozhovor a kazuistik, bylo zjišťováno, zda adolescenti mají pro sebe dostatek volného času a dostatek aktivit, které je baví a naplňují a jsou pro ně přínosné do budoucího života. Kvalitativní metoda nám umožnila zjistit individuální pohled dětí na trávení volného času v dětském domově a jejich subjektivní názor. Praktická část práce nám ukázala, které volnočasové aktivity je nutné zachovat, které je potřeba rozvíjet a které naopak můžeme omezit. Výsledky ukazují, v čem je možné posílit nabídku volnočasových aktivit jednotlivých domovů, a tím zkvalitnit péči o děti i jejich přípravu na budoucí život. Právě individuální rozhovory měly pro mne velký přínos, kdy jsem se mohla setkat s několika dětmi a mladistvými s různým životním příběhem.

Dětské domovy nabízí dětem široké spektrum volnočasových aktivit, především sportovní, výtvarné, hudební, ale i vzdělávací aktivity, které každého jedince v jistém smyslu rozvíjí. Tento výsledek je pozitivním zjištěním především pro vychovatele a ředitele dětských domovů. Je vidět, že rodinný systém dětských domovů je správně nastavený a dětem se dostává individuální péče ve všech oblastech, včetně smysluplného trávení volného času.

Z vlastní zkušenosti si myslím, že děti v těchto institucích mají mnohdy větší možnosti výběru volnočasových aktivit. I přesto, že ústavní výchova nemůže nikdy nahradit rodinu, dokáže jedince naučit, jak správně žít i jak trávit svůj volný čas v současnosti i v budoucnu.

Pokud jedinec získá dobré základy ve všech oblastech již v dětském domově, jeho vstup do samostatného života by měl být jednodušší. Samozřejmě záleží na mnoha dalších faktorech, na délce pobytu v dětském domově, na sociálním zázemí jedince, na jeho představách a podmínkách. Záleží také, jak tyto základní dovednosti, poznatky a znalosti dokáží jedinci zužitkovat ve svůj prospěch.

Diplomová práce a výzkumné šetření ukázalo, že v obou dětských domovech je zapotřebí nadále nabízet dětem rozmanité druhy volnočasových činností, které podporují jejich všestranný rozvoj. Pro dětské domovy plyne doporučení zachovat aktivity sportovní, společné výlety, prázdninové akce, také aktivity připravující jedince na samostatný život a zachovat prostor pro individuální zájmy. Ve výzkumném šetření nebyly nalezeny žádné činnosti, které by měl dětský domov vyřadit ze své nabídky, vzdělávacího plánu. V rámci volnočasových aktivit je potřeba nadále rozvíjet mezi dětmi spolupráci, dobré sociální vztahy a podporovat jedince ve vztahu k vrstevníkům. Děti by se nadále měly podílet na společenském životě a učit se dodržovat sociální normy ve společnosti. Pro zakotvení těchto pravidel jedinci potřebují vzor, kterými jsou sami vychovatelé, kteří by měli být také vzorem v oblasti volného času a tento čas trávit aktivně. S výsledky výzkumného šetření byly dětské domovy seznámeny.

Seznam použitých zdrojů

BENDL, Stanislav, 2015. *Vychovatelství: učebnice teoretických základů oboru*. Vydání 1. Praha: Grada, 306 stran. ISBN 978-80-247-4248-9.

BOCAN, Miroslav a Tomáš MACHALÍK, 2012. *Příspěvek k hodnotám dnešních dětí*. Sociální studia. Katedra sociologie FSS MU, 2/2012. S. 105–120. ISSN 1214-813X

CRESWELL, John W., 2009. *Research design: qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. 3rd ed. Los Angeles: Sage. 260 s. ISBN 978-14-129-6556-9.

ČÁP, Jan a Jiří MAREŠ, 2001. *Psychologie pro učitele*. Vyd. 1. Praha: Portál, 655 s. ISBN 80-7178-463-X.

EDGINTON, R. CH., DEGRAAF, G. D., DIESER, B. R., EDGINTON, R. S., 2006. *Leisure and Life Satisfaction. Foundational Perspectives*. Boston: McGraw Hill, ISBN 0-07-288507-6 (váz.).

GAVORA, Peter, 2000. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 207 s. ISBN 80-85931-79-6.

HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ, 2008. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Vyd. 1. Praha: Portál, 239 s. ISBN 978-80-7367-473-1.

HARTL, Pavel, 2004. *Stručný psychologický slovník*. Vyd. 1. Praha: Portál. 311 s. ISBN 80-7178-803-1.

HOFBAUER, Břetislav, 2004. *Děti, mládež a volný čas*. Vyd. 1. Praha: Portál, 173 s. ISBN 80-7178-927-5.

JANIŠ, Kamil, 2009. *Úvod do problematiky volného času*. 1. vyd. Opava, Slezská univerzita, 61 s. ISBN 978-80-7248-530-7.

JANSKÝ, Pavel, 2004. *Problémové dítě a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 169 s. ISBN 80-7041-114-7.

KNOTOVÁ, Dana, 2001. Volný čas dětí a mládeže a aktivit spolků, sdružení a organizací. In: *Sociália 2000: mládež a volný čas: sborník příspěvků z mezinárodní konference konané v Hradci Králové 10. a 11. října 2000*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, s. 216 - 218. ISBN 80-7041-760-9

- KNOTOVÁ, Dana, 2011. *Pedagogické dimenze volného času*. Brno: Paido, 101 s. ISBN 978-80-7315-223-9.
- KOUTEKOVÁ, Mária, 2003. *Osobnosť vychovávateľa v systéme výchovy mimo vyučovania*. Vyd. 1. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 111 s. ISBN 80-8055-802-7.
- KOVAŘÍK, Jiří, 2004. *Náhradní rodinná péče v praxi: kapitoly z vývojové psychologie, výsledky aktuálních výzkumů, nejčastější dotazy*. Vyd. 1. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 167 s. ISBN 80-7178-957-7.
- KRAUS, Blahoslav, 1995. K současnému pojetí vychovatelské profese a přípravy v ní. In: *Pedagogická orientace*, č. 16/17, s 121-124. ISSN 1211-4669.
- KRAUS, Blahoslav, 2001. Volný čas dětí a mládeže v pedagogickém výzkumu. In: *Nové možnosti vzdělávání a pedagogický výzkum*. Sborník příspěvků z IX. Celostátní konference ČAPV s mezinárodní účastí u příležitosti 10. výročí vzniku ostravské univerzity: sborník příspěvků. Ostravská univerzita: Pedagogická fakulta, s. 370–372. ISBN 8070421819.
- KRAUS, Blahoslav, 2006. *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Brno: Paido. ISBN 80-7315-125-1.
- KRAUS, Blahoslav, 2008. *Základy sociální pedagogiky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008, 215 s. ISBN 978-80-7367-383-3.
- KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ, 2001. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001, 199 s. ISBN 80-7315-004-2.
- KROGER, Jane, 2007. *Identity development : adolescence through adulthood*. 2nd ed. Sage publications, United States of America, 305 pages. ISBN 0-7619-2960-6
- LORENZOVÁ, Jitka, 2001. Pomáhání a pomáhající profese. In: KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. *Člověk, prostředí, výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, s. 175–179. ISBN 80-7315-004-2.
- MATĚJČEK, Zdeněk, 1994. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 98 s. ISBN 80-85282-83-6.
- MATĚJČEK, Zdeněk, 2015. *Co děti nejvíc potřebují*. Vyd. 7. Praha: Portál, 108 s. ISBN 978-80-262-0853-2.

- MATOUŠEK, Oldřich, 1999. *Ústavní péče*. 2., rozšířené a přepracované vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 159 s. ISBN 80-85850-76-1.
- MATOUŠEK, Oldřich, 2003. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozšířené a přepracované vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 161 s. ISBN 80-86429-19-9.
- NĚMEC, Jiří, 2002. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času pro doplňující pedagogické studium*. Brno: Paido, 119 s. ISBN 80-7315-012-3.
- OCHOVÁ, Hana, 2013. *Analýza volnočasových aktivit v Soukromém dětském domově MARKÉTA, o. p. s.* Olomouc: Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci. 65 s. Diplomová práce.
- PÁVKOVÁ, Jiřina a kol., 2002. *Pedagogika volného času*. Vyd. 3. Praha: Portál, 221 s. ISBN 80-7178-711-6.
- PÁVKOVÁ, Jiřina a kol., 2008. *Pedagogika volného času*. Vyd. 4. Praha: Portál, 221 s. ISBN 978-80-7367-423-6.
- PÁVKOVÁ, Jiřina, PAVLÍKOVÁ Alena a Vlasta HRDLIČKOVÁ, 2008. *Výchova mimo vyučování*. In: PÁVKOVÁ, Jiřina a kol. *Pedagogika volného času*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2008, s 33 – 79. ISBN 978-80-7367-423-6.
- PILAŘ, Jiří, 2009. *Výchova a vzdělání dětí a mládeže ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy*. In: PRŮCHA, Jan. *Pedagogická encyklopedie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2009, s. 527. ISBN 978-80-7367-546-2.
- PRŮCHA, Jan, 2009. *Pedagogická encyklopedie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 935 s. ISBN 978-80-7367-546-2.
- PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ, 2013. *Pedagogický slovník*. 7., aktualizované a rozš. vyd. Praha: Portál, 400 s. ISBN 978-80-262-0403-9.
- RIEGER, Zdeněk, 2009. *Návrat k rodině a domů: [příprava klientů institucionálních služeb na návrat z odloučení]*. Vyd. 1. Praha: Portál, 106 s., ISBN 978-80-7367-544-8.
- ŘEHOŘKOVÁ, Marie, 1996. *Kultura a volný čas*. In: SPOUSTA, Vladimír, et al. *Metody a formy výchovy ve volném čase*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 12. ISBN 80-210-1275-7.
- SAK, Petr, 2000. *Proměny české mládeže: česká mládež v pohledu sociologických výzkumů*. Vyd. 1. Praha: Petrklíč, 291 s. ISBN 80-7229-042-8.

- SEKERA, Ondřej, 2009. *Identifikace profesních aktivit vychovatelů výchovných ústavů a dětských domovů*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2009, 197 s. ISBN 978-80-7368-728-1 (brož.)
- SHECHORY, Mally, Eliane SOMMERFELD, 2007. *Attachment style, home-leaving age and behavioral problems among residential care children*. *Child psychiatry and human development*, 37(4), 361-373.
- SPOUSTA, Vladimír, et al., 1996. *Metody a formy výchovy ve volném čase*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 82 s. ISBN 80-210-1275-7.
- SPOUSTA, Vladimír, et al., 1997. *Teoretické základy výchovy ve volném čase: Úvod do studia pedagogiky volného času*. Brno: Masarykova univerzita, 183 s. ISBN 80-210-1007-X.
- SPOUSTA, Vladimír, 2007. Proměny funkcí volného času v závislosti na věku. In: ČECH, Tomáš. *Výchova a volný čas 2*. Brno: MU, s. 47-52. ISBN 978-80-86633-97-8.
- STŘELEČEK, Stanislav, 1997. Rodina a výchova dětí ve volném čase. In: SPOUSTA, Vladimír, et al., *Teoretické základy výchovy ve volném čase: Úvod do studia pedagogiky volného času*. Brno: Masarykova univerzita, 1997. s. 113, ISBN 80-210-1007-X.
- SVATOŠ, Tomáš, 2004. *Rodinná a sexuální výchova: dnešní reflexe a citlivá místa: sborník příspěvků z 6. celostátní konference K aktuálním otázkám rodinné výchovy Hradec Králové 9. 4. 2003*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 152 s. ISBN 80-7041-078-7.
- ŠAFR, Jiří a Věra PATOČKOVÁ, 2012. *Trávení volného času v České republice ve srovnání s evropskými zeměmi*. Naše společnost, časopis Centra pro výzkum veřejného mínění. Sociologický ústav AV ČR. 8 (2): s. 21-27. ISSN neuvedeno
- ŠERÁK, Michal, 2009. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Vyd. 1. Praha: Portál, 207 s. ISBN 978-80-7367-551-6.
- ŠKOVIERA, Albín, 2007. *Dilemata náhradní výchovy*. Vyd. 1. Praha: Portál, 143 s. ISBN 978-80-7367-318-5.
- ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.

VÁGNEROVÁ, Marie, 2005. *Vývojová psychologie I: dětství a dospívání*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 467 s. ISBN 80-246-0956-8.

VÁŽANSKÝ, Mojmír a Vladimír SMÉKAL, 1995. *Základy pedagogiky volného času*. Brno: Paido, 176 s., ISBN 80-901737-9-9.

VOCILKA, Miroslav, 1996. *Náplň činnosti středisek výchovné péče pro děti a mládež: [metodický materiál]*. Praha: Tech - Market, 105 s. ISBN 80-902134-5-6.

ZAJÍC, J., 2008. *Kdo jsem*. Praha: Tiskové a distribuční centrum, Junák - svaz skautů a skautek ČR, 64 s. ISSN 1210-9827.

ŽUMÁROVÁ, Monika, 2001. Životní styl a jeho utváření. In: KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, s. 155 – 160. ISBN 80-7315-004-2.

ŽUMÁROVÁ, Monika, 2004. Význam pohybu v rodině. In: SVATOŠ, Tomáš. *Rodinná a sexuální výchova: dnešní reflexe a citlivá místa: sborník příspěvků z 6. celostátní konference K aktuálním otázkám rodinné výchovy Hradec Králové 9. 4. 2003*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, s. 81 -84. ISBN 80-7041-317-4.

ŽUMÁROVÁ, Monika, 2009. Pedagogika volného času. In: PRŮCHA, Jan, *Pedagogická encyklopedie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2009, s. 738- 740. ISBN 978-80-7367-546-2.

Elektronické zdroje

ČESKÁ ŠKOLNÍ INSPEKCE, 2014. *Výroční zpráva o činnosti 2013/2014* [online].

Praha: Česká školní inspekce, 2014 [cit.: 2016-01-23]. ISBN 978-80-905632-7-8.

Dostupné z: <http://www.csicr.cz/cz/Dokumenty/Vyrocnizpravy/Vyrocnizprava-Ceskeskolni-inspekce-za-skolni-rok>

ČESKO, 2002. Zákon č. 109/2002Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. In *Sbírka zákonů ČR*, ročník 2002, částka 48. [online]. [cit.: 2016-01-23] ISSN 1211-1244. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109>

ČESKO, 2004. Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů. In *Sbírka zákonů ČR*, ročník 2004, částka 190. [online]. [cit.: 2016-01-23] ISSN 1211-1244. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-563>

DĚTSKÝ DOMOV SEMILY. *Historie*. [online]. [cit.: 2016-01-23]. Dostupné z: <http://www.dd-semily.cz/index.php/o-nas>

DĚTSKÝ DOMOV A ŠKOLNÍ JÍDELNA VRCHLABÍ. *Dokumenty*. [online]. [cit.: 2016-01-23]. Dostupné z: <http://www.ddvrchlabi.cz/dokumenty/>

Seznam příloh

Příloha A: Ukázka rozhovoru s respondentem

Příloha B: Ukázka rozhovoru s vychovatelem

Příloha C: Kazuistika respondenta

Příloha A

1. Kolik je ti let? *17*
2. Jak dlouho jsi v DD? *7 let asi*
3. Co nejraději děláš ve volném čase? *„Jsem s kámoškama“*
4. Kde nejraději trávíš svůj volný čas? *„Asi někde venku, na volný.“*
5. Navštěvuješ nějaký zájmový kroužek mimo DD? Jaký? *„Jojo, chodím na piloxing“*
6. Nabízí ti DD nějaké aktivity ve volném čase, jaké? *„Kankán třeba, vedoucí je teta Iveta. Pak různé sporty, výlety, akce atak.“*
7. S kým nejraději trávíš svůj volný čas? *„S kámošema“*
8. Jsou nějaké činnosti, kterým se nemůžeš ve volném čase věnovat, které ti domov nenabízí? *„Nemyslím si, můžeme chodit, na jaký kroužek chceme. A vždycky se dá s nima nějak dohodnout“*
9. Myslíš si, že máš pro sebe dostatek volného času? *„Hodně často ano“*
10. Kdy, během dne, máte čas pro sebe, a jak dlouho? *„Jak u jakého vychovatele, ale v podstatě ho máme hodně. Když přijdeme ze školy, většinou až do večere.“*
11. Máš představu, kolik stojí tvé měsíční aktivity? *„Asi ano, kolem čtyř stovek“*
12. Myslíš si, že je tvůj volný čas finančně náročný? *„Ani ne, chodím jen na piloxing“*
13. Myslíš si, že v budoucnu si takto budeš moci dovolit svůj volný čas užívat? *„Myslím si, že asi ne, ale nevidím do budoucnosti, uvidím, kde budu. (smích)“*
14. Jak si představuješ své trávení volného času v dospělosti? *„Chtěla bych být taky aktivní, chodit cvičit, na výlety s kámošema atak. Ale kdo ví, jak to bude.“*
15. Je nějaká aktivita ze současnosti, kterou by si chtěl/a dělat i v dospělosti? *„Ten piloxing a tancování, teď už tancuju sama, ale chodila jsem na hip hop.“*

16. Vidiš v některých aktivitách praktický přínos, který tě to učí, např. dodržování pravidel?
„No u piloxingu hubnu, zvyšuju si kondičku. Pak že se učíme vařit, uklízíme, pomáháme tetám atak, je dobrý se asi naučit“
17. Je něco ve tvém volném čase, co tě moc nebaví, ale víš, že je to pro tebe dobré? *„Asi někdy třeba pomáhání tetě s učením malých dětí, ale studuju pedák, tak si myslím, že je to pro mě prospěšný“*
18. Jakou aktivitu, ve volném čase, by si vyškrtl jako první, která by ti nechyběla? *„Žádnou nějak tak, máme to tu v pohodě“*

Příloha B

1. Jak dlouho pracujete v DD? 10 let
2. Jaké aktivity nejčastěji s dětmi děláte? *„Tak já s dětma nejsem tak často, tak se snažím spíš, aby se někam podívali, takže turistika, lezení, kolečkové brusle, běžky, na vodu atak, dle možností. Neumím dělat pracovky, na to jsou tu jiní.“*
3. Jak děti nejraději tráví svůj volný čas? *„Naši děti?(smích) Nejraději by se váleli u televize a počítače, poslouchali takovou tu primitivní hudbu a chodili ven. Dle našich pravidel ale máme nastavené, že každé dítě do patnácti let má jeden kroužek, na který chodí. Nad patnáct už je to individuální, podle toho jak chtějí.“*
4. Kde nejraději tráví svůj volný čas? *„Někde ve městě, potulováním bych to tak nazval.“*
5. Navštěvují děti zájmové kroužky mimo DD? *„Jasně, chodí do skauta, na chovatelský kroužek, na sportovky, hrát fotbal, holky chodí cvičit, na keramiku, dobrovolní hasiči atak.“*
6. Nabízí DD aktivity ve volném čase? Jaké? *„Každý vychovatel má vždy pro ně připravenou nějakou aktivitu. Jedna s nimi dělá keramiku a takový ruční činnosti, další s nimi jezdí do divadla, na lyže. Nahoře mají posilovnu s fotbálkem, chodíme s nimi na brusle, plavat, turistika atak. Záleží na osobnosti vychovatele no.“*
7. S kým nejraději děti tráví svůj volný čas? *„S kamarády, vrstevníky. U těch malých bych řekl, že jsou ještě rádi s námi. A pak co doma, to nevím, co dělají a s kým tráví čas. Pochybuji, že s rodiči.“*
8. Jsou nějaké činnosti ve volném čase, které by děti chtěli dělat, ale nemohou? Z jakého důvodu? *„Tak třeba by chtěli chodit neustále do města nakupovat a nemají finanční prostředky (smích). Taky vím, že někteří by chtěli kroužek mimo Semily, třeba v Liberci, ale to je daleko a kvůli bezpečnosti to nemůžeme dovolit. Jinak mě nenapadá.“*
9. Myslíte si, že respondenti mají pro sebe dostatek volného času? *„Až moc řekl bych. Přes den, večer a pak nevědí co s tím časem, pak jsou furt u počítače nebo s mobilem v ruce.“*

10. Kdy, během dne, a jak dlouho? *„Tak dle aktivit a požadavků vychovatele. Ale jinak standartně dle vnitřního řádu a dle věku mají volné vycházky, úterý, čtvrtky, víkendy. Jinak většinou po škole.“*

11. Myslíte si, že jejich volný čas je finančně náročný? *„Je finančně náročný, ale ne moc. Z hlediska dětského domova na to ty prostředky máme. A z pohledu jejich, taky moc ne. Ale snažíme se jim nabídnout i činnosti, které nejsou finančně náročné, jít se projít, na to nepotřebuješ peníze. Jinak pro ty rodiče, kteří nepracují, pro ty by nějaké aktivity finančně náročné byly, kdyby to měli platit.“*

12. Myslíte si, že v budoucnu si to budou moci dovolit trávit volný čas? *„Dovolit si to budou moci, ale otázkou je jak budou chtít. Finančně bych problém neviděl, ale záleží, jak se zařadí do společnosti, jakýho budou mít partnera, práci, rodinu, kde budou bydlet atak.“*

13. Myslíte si, že si respondenti uchovají nějakou aktivitu i do dospělosti? Jakou? *„Já ti nevím. Myslím si, že konkrétní aktivity zas tak ne, ale alespoň budou mít povědomí o tom, kde byly, jak trávili volný čas a že něco dělali, i to když si uvědomí a někdy použijí, bude dobré.“*

14. V jakých aktivitách vidíte pro respondenty přínos, užitek pro vlastní život? *„Každá aktivita je obohacuje. Minimálně v tom, že to právě můžou předat svým dětem. Jinak všechny aktivity je připravují na samostatný život, snažíme se jim předat co možná nejvíc dovedností, aby byli samostatní.“*

15. Kterou aktivitu by respondentům nevadilo, kdyby přišli? *„To neumím posoudit. Myslím si, že konkrétní aktivita to není. Spíše by rádi upravovali naše pravidla a meze, rozšiřovali by je atak.“*

16. Znáte osobně děti, které odešly z dětského doma? *„Znám všechny na posledních deset let.“*

17. Víte o nich, že by pokračovali v aktivitách z dětského domova? *„Myslím si, že to nebude tak horké. Jejich život nabírá po odchodu jiný směr a mají úplně jiné potřeby a uznávají jiné hodnoty než tady v děčáku. Takže si myslím, že většinou nepokračují. Bohužel.“*

Kazuistika, Petra, 17 let

(uvedené jméno je fiktivní)

Petra se narodila v roce 1999 a v dětském domově žije od roku 2013. Do dětského domova byla umístěna na základě rozhodnutí Dětského diagnostického ústavu a střediska výchovné péče v Hradci Králové. Důvodem umístění Petry do dětského domova bylo stále stupňující se negativní chování v domácím prostředí. Petra dále měla problémy ve škole, užívala návykové látky a již ve 13 letech měla pohlavní styk. Petra je velmi klidná dívka, k dětem i dospělým se chová vždy slušně.

Rodinná anamnéza:

Petra žije ve společné domácnosti s matkou, s jejím přítelem v pronajatém bytě 3+1. Rodiče nezletilé Petry spolu nežijí cca 5 let. Biologický otec se s Petrou stýká nepravidelně. Matka pracuje mimo bydliště jako prodavačka do večerních hodin.

Školní anamnéza:

Petra v současné době navštěvuje Střední odborné učiliště. V předchozím studiu u Petry docházelo ke zhoršení prospěchu, Petra si neplnila své školní povinnosti, nenosila školní pomůcky. Po přestupu do jiné školy u Petry bylo zřejmé, že nebyla naučena plnit si své povinnosti, v hodinách byla neaktivní, učivo si osvojovala pomaleji. V současné době do školy dochází pravidelně a ve škole nemá zásadní problémy.

Osobní anamnéza:

Petra nemá problém v kolektivu, má přátelskou, avšak introvertní povahu. Pokud je potřeba, ostatním dětem pomůže. V neznámých situacích je Petra nejistá, neprůbojná a raději se připojí k autoritě. Je velmi ovlivnitelná druhými lidmi. Petra má osvojené hygienické i společenské návyky. V budoucnu by se chtěla stát barmankou. Při pracovních a sportovních aktivitách v rámci dětského domova je Petra velmi pohodlná. Pohybově je velmi nadaná, pokud však není řízena, vybírá si pasivní trávení volného času (povídání s kamarádkou, pozorování ostatních). Volný čas Petra tráví pasivně, nemá žádný zájmový kroužek. Vyhovuje jí spíše pasivně konzumní způsob života (TV, PC, poslech hudby.) Petra potřebuje výchovné působení, které jí poskytne pocit zájmu, přijetí. Snahou dětského domova je umístění Petry do zájmového kroužku a podporovat Petru ve smysluplném trávení volného času.